

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

TOPLUMSAL CİNSİYET GERİLİMLERİ ÜZERİNDEN
FEMİNİZMİ TARTIŞMAK

Nedret İLTER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Zülküf KARA

MARDİN 2014

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı 11752009 numaralı öğrencisi Nedret İLTER'in hazırladığı "Toplumsal Cinsiyet Gerilimleri Üzerinden Feminizmi Tartışmak" başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca .../.../2014 Pazartesi günü saat .....’te yapılmış, tezin onayına OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan _____

Doç. Dr. Zülküf KARA (Danışman)

Üye _____

Üye _____

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun.....tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

01/08/2014
Enstitü Müdürü
(Ünvanı, Adı Soyadı)
Yrd. Doç. Dr. Veynel GİŞHAN

İÇİNDEKİLER

sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: FEMİNİZM DERKEN?.....	3
2. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET	
TARTIŞMALARINDA FEMİNİZ.....	11
2.1. Klasik Feminist Yaklaşımlar.....	11
2.1.1. Liberal Feminizm.....	15
2.1.2. Sosyalist Feminizm.....	18
2.1.3. Marksist Feminizm.....	20
2.1.4. Kültürel Feminizm.....	21
2.1.5. Ekolojik Feminizm/Eko-feminizm.....	25
2.2. Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar.....	26
2.2.1. Post-Modern Feminizm.....	27
2.2.2. İslami Feminizm.....	30
2.2.3. Radikal Feminizm.....	40
3. BÖLÜM: FEMİNİST EPİSTEMOLOJİDE	
EZBER BOZUMU: QUEER KURAMI.....	45
SONUÇ.....	68
KAYNAKÇA.....	72
ÖZGEÇMİŞ.....	76

ÖNSÖZ

Kadın hakları savunusu olarak bilinen feminizmin ilk ortaya çıktığı dönemden bugüne geçirmiş olduğu değişimi karşılaştırmalı bir yöntemle incelemek “*Toplumsal Cinsiyet Gerilimleri Üzerinden Feminizmi Tartışmak*” adlı bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışma feminizm hakkında araştırma yapan klişeleşmiş konulardan farklı bir bakış açısıyla ele alındığı için ayrı bir önem arz etmektedir. Böyle bir çalışmanın ele alınmasındaki neden, herhangi bir toplumsal sorunu protesto eden insan topluluklarının içinde LGBTT bayrağını, feminizm bayrağını vs. taşıyan grupların bir arada olmasıdır. Bu durum son zamanlarda LGBTTQ olarak anılan ve Queer’in feminizmden doğduğunu iddia eden görüşlerin doğruluk derecesini tespit etmek için bu araştırmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde feminizmin geçirmiş olduğu evrimi incelemek adına feminizm türlerini karşılaştırmalı bir yöntemle ele almak, ayrıca akademik çalışmalarda yeni yeni yer edinen Queer Kuramın ne olup ne olmadığını karşılaştırmalı bir yöntemle ele almak bu araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Queer Kuramın çok yeni bir alan olması ve ilk elden mevcut literatürün çoğunun Türkçe çevirisinin olmaması araştırma esnasında zorluk yaşamamıza sebep olmuştur. Çalışmamız süresince her sorumu sabırla dinleyip önerileriyle zihnimde yeni ufuklar açan, çalışmamızda yaptığımız değişiklikleri çalışma şevkimi kırmadan bana benimseten saygıdeğer danışman hocam Zülküf KARA’ya, çeviri için yardımlarını esirgemeyen Dicle Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Okutmanı Ferhat KAYA’ya, her yeni girişimimde beni destekleyen aileme ve ‘değerli insana’ sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Nedret İLTER

MARDİN 2014

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Toplumsal Cinsiyet Gerilimleri Üzerinden Feminizmi Tartışmak

Nedret İLTER

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

2014: 76 Sayfa

Toplumsal cinsiyet, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde inşa edilmiş yönlerine dikkat çeken bir kavramdır. Erkekliğin ve kadınlığın kültürel olarak öğretildiği toplumlarda, fiziksel güç olarak zayıf olan kadın ikincilleştirilmiş, ezilmiş ve yok sayılmıştır. Toplumsal olarak aynı statüye sahip olmayan kadınlar ise birbirinden farklı konularda mağdur edilmişlerdir. Heterojen yapıya sahip olan ve farklı hususlarda ezilen kadınların ihtiyaçlarına binaen farklı feminizm türleri türemiştir. Problemler çeşitlendikçe çeşitlenen feminizm ilk dönemlerdekinden farklı perspektifle olaylara yaklaşmıştır. Feminizmin eksikliklerine vurgu yapan bakış açıları ise yepyeni kuramların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Çalışmada toplumsal cinsiyet kavramı temelinde kadın ve erkeklere öğretilen toplumsal rollerin, cinsiyetin bir parçası olarak algılanmasından kaynaklanan sosyal problemlere çözüm sunma amacı güden feminist epistemoloji irdelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın neticesinde vardığımız sonuca göre tarihsel süreç içerisinde, dönemin koşullarına göre kendini revize eden feminizmin “çoğulculuk” vurgusundan ilham alıp, feminizmin eksikliklerinin eleştirisiyle gündeme damgasını vuran yepyeni bir kuram –Queer Kuram– ile tanışmaktayız. Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Toplumsal Cinsiyet, Queer Kuram.

ABSTRACT

Master Thesis

Discussing Feminism on Gender Tensions

Nedret İLTER

Mardin Artuklu University

Institute of Social Sciences

Department of Sociology

2014: Pages 76

Gender is a concept, which draws the differences between women and men, to the social plane. Masculinity and femininity as culturally taught in societies where women's accepted as a weak physical strength, subordinated, groomed, and was ignored. Socially, women, do not have the same status, have been victimized in different topics. Oppressed women, having heterogeneous structure and different needs, in matters of virtue derives from different kinds of feminism. As the problems diversified, diverse feminism approach the events differently from that of the first period. Perspectives that focus on feminism defectiveness paved the way for the formation of the new theories. In the study on the basis of gender concepts taught to the social roles of men and women, which is perceived as a part of gender, offer solutions to social problems arising from the feminist epistemology has been explicated. As a result of research of our conclusions in the historical process, which revises itself according to the circumstances of feminism inspired of "pluralism", the Queer Theory marked as a being the new theory, gives the lack of criticism of feminism, on the agenda. In this study literature survey method is used.

Keywords: Feminism, Gender, Queer Theory.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa No
Şekil 1.1: Simone De Beauvoir.....	3
Şekil 1.2:LuceIrigaray.....	4
Şekil 1.3: Feminizmin Evrensel Sembolü	5
Şekil 1.4: Eşit işe eşit ücret talebinde bulunan bir grup kadın.....	6
Şekil 1.5:Kadınların kurtuluşunu bir pankart açarak haykıran bir grup kadın hakları savunucusu.....	9
Şekil 2.1: Afrika ülkelerindeki bir kız çocuğu sünneti fotoğrafı.....	12
Şekil 2.2:“Sayın başkan kadınlar özgürlükleri için ne kadar beklemek zorunda” yazılı pankartı açmış bir grup feminist.....	17
Şekil 2.3:İlk dönem feminist hareketlerden kalma bir grup feminist kadının Protestosu.....	19
Şekil 2.4:Kürtaj hakkını talep eden bir grup feminist kadının eylemi.....	24
Şekil 2.5: İslamcı Feminizmin sembolü. İslam’ın simgesi olan ay ve yıldız feminizmin evrensel simgesi ile kullanılmıştır.....	30
Şekil 2.6:Amina Wadud.....	34
Şekil 2.7:Nilüfer Göle.....	35
Şekil 2.8:Cihan Aktaş.....	37
Şekil 2.9: Fatmagül Berktaş.....	38
Şekil 2.10: Bedene ve emeğe vurgu yapan bir grup feminist.....	41
Şekil 2.11: “Kız kardeşlerimizi kurtaralım, kendimizi kurtaralım” yazılı pankartla kız kardeşlik düşüncesine vurgu yapan bir grup feminist.....	42
Şekil 2.12: Kimisi esnek çalışmanın kadını eve hapsettiği konusundaki, kimisi çocuk bakımında erkeğinde bir şeyler yapması konusundaki, kimisi de pozitif ayrımcılık düzenlenerek kadınlara erken emeklilik hakkının verilmesini konusundaki isteklerini dile getiren bir grup kadın.....	44
Şekil 3.1:New York'taki Onur Yürüyüşü'nden bir kaç kare.....	49-50
Şekil 3.2:LGBT'Tlerin gökkuşağı bayrağı.....	53
Şekil 3.3:Heteroseksüel ilişkiye dair dayatmalarını protesto eden bir grup.....	55

Şekil 3.4: Son dönemlerin farklılık söyleminden cesaret alıp farklılıklarını haykıran bir grup travesti.....	56
Şekil 3.5: Çalışma hakkı ve barınma hakkı kısıtlanan bir grup homoseksüelin protestosundan bir kare.....	57
Şekil 3.6: Eşcinsel cinayetlerini protesto eden bir grup.....	58
Şekil 3.7: Cinsel yönelim ayrımcılığını ve cinsiyet kimliği ayrımcılığını protesto eden bir grup.....	61
Şekil 3.8: Eşcinselliğin hastalık olduğunu ileri süren söylemleri protesto eden bir grup.....	64

KISALTMALAR LİSTESİ

- ACT UP : (AIDS Coalition to Unleash Power/Gücün Açığa Çıkması için AIDS Koalisyonu) 1987'de New York'ta, 1989'da Paris'te eşcinsellerin kurduğu, AIDS'e karşı mücadeleyi ve bu salgın hastalığın sorumlularının belirlenmesini amaçlayan, AIDS'in politik bir kriz olduğu sloganıyla yola çıkan gönüllülük temeli, hiyerarşik bir yapılanmaya dayanmayan örgüttür.
- FHAR : Devrimci Homoseksüel Hareket Cephesi.
- LGBTT : Lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel kelimelerinin baş harfleri kullanılarak oluşturulmuş bir kavramdır. Eşcinsel hakları için mücadele eden hareketin adıdır.
- S. : Sayfa.
- SIW : (Socialist International Women) Sosyalist Kadın Enternasyonal

KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma Konusu

“Toplumsal Cinsiyet Gerilimleri Üzerinden Feminizmi Tartışmak” adı ile hazırlanan bu araştırmada ana konu;kadın ile erkek arasındaki toplumsal eşitsizliğe karşı mücadele eden feminizmin1960’lardan bugüne kadar, uğruna mücadele ettiği eşitsizlik, iş, emek, mülkiyet, beden, cinsiyet gibi konular ekseninde geçirmiş olduğu değişimin araştırılmasıdır.

Araştırma Evreni

Bu araştırmada feminizmin etraflıca bir tanımı yapıp, toplumda kadınların yaşadıkları problemlere ilişkin mücadele veren farklı feminist yaklaşımlar incelenerek feminizm türleri arasında teorik karşılaştırmalar yapılmıştır. İhtiyaçlar doğrultusunda sürekli form değiştiren ve kendini revize eden feminizmin yalnızca kadın haklarına değinmesini, insanları kadın-erkek cinsi olarak sınırlamasını eleştiren bakış açısının ürünü olan Queer Kuramın ne olup ne olmadığı ayrıntılarıyla ve teorik bir karşılaştırmayla işlenmiştir.

Araştırmanın Problemi

- Toplumda kadının ezilmesine karşı olan ve kadın hakları için mücadele eden feminist grupların neden bu kadar çok çeşitlendiği,
- Dilediği kadar çocuk doğuramayan, istenmeyen gebelikten kurtulamayan, kendi cinselliğini yönetme hakkına sahip olmayan kısaca kendi bedeni üzerinde bile söz hakkı olmayan kadının neden yönetimde söz hakkı –seçme ve seçilme hakkı– elde etmek için mücadele ettiği,
- Alışık olunmayan bir feminizm çeşidi olan, ülkemiz ve diğer tüm İslam ülkelerinde yadsınamayacak bir öneme sahip olan Yeni Dönem Feminist yaklaşımlardan İslami Feminizm tartışmalarındaki kutuplaşmaların neden kaynaklandığı,
- Feminizmin eleştirisiyle görünürlük kazanan Queer Kuramın feminizmden, LGBTT’den, sınıf mücadelesinden farkının ne olduğu araştırmamızın problemini oluşturmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırma kadın hareketleri gibitoplumsal olgulara ilişkin derin bir anlayışa ulaşmayı amaçladığından ve ‘neden, nasıl’ gibi anlamaya yönelik sorulara cevap aramaya çalıştığından nitel bir araştırma özelliğine sahiptir. Sosyal Bilimlerde kullanılan Nitel Araştırma Yöntemi, olgular arasında nedensel ilişki kurmayı amaçlamaz. Bunun yerine insanların bakış açıklarını ve sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini *anlamaya*, sosyal olguları derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde *betimlemeye* ve sosyal olgu ve olayları bunlar arasındaki karmaşık ilişkileri kendi bağlamı içerisinde *yorumlamaya* çalışmaktadır. Nitel Araştırmada kullanılan bu yorumlayıcı yaklaşıma göre toplumsal olgular birey ve grupların karşılıklı etkileşimi ile sürekli olarak inşa edilen, inşası sürekli devam eden olgulardır. Yorumlayıcı yaklaşım insanların anlamlı toplumsal eylemlerine odaklanmaktadır. Biz de Nitel Araştırmanın anlamacı ve yorumlamacı yaklaşımından istifade ederek bir sivil toplum hareketi olarak başlayan feminizmi, araştırma konumuzun amacı doğrultusunda inceleyeceğiz. “Toplumsal Cinsiyet Gerilimleri Üzerinden Feminizmi Tartışmak” adlı bu araştırmada, araştırma konusuyla ilgili toplumda mevcut olan anlamalar, önyargılar paranteze alınarak Nitel Araştırma Yöntemlerinden olan Doküman İncelemesi Tekniği kullanılmıştır. Araştırmada feminist epistemolojiyi oluşturan metinler üzerinden teorik bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmada, feminizm hakkındaki çalışmalarıyla ufuk açan Simone de Beauvoir, Luce Irigaray, Judith Butler gibi düşünürlerin konu hakkındaki kitapları ve feminizm eleştirisiyle görünürlük kazanan Queer Kuramı konu edinen Queer Tahayyül, Cinsellik Muamması, Cinsel Yönelim ve Queer Kuram adlı derleme kitaplar incelenmiştir. Sonuç olarak bu araştırma nitel bir araştırmadır. Nitel Araştırma Yöntemlerinden olan Doküman İncelemesi Tekniği kullanılmıştır. Bu araştırmada bir söylem analizi yapmaktan ziyade, mevcut literatür üzerinden okumalar yapılarak bir anlama ve yorumlama yapılmıştır.

GİRİŞ

Bir kadın cinayeti, “herkes üç çocuk yapsın” sözü, “devlet hastanelerinde kürtaj yasak” gazete haberi, tüm kadın hakları savunucularını ve kadın kolları üyelerini alanlara dökmektedir. Birçok grubun aynı amaç uğruna eylemler düzenlemesi, bu grupların teorik anlamda hangi felsefi temele sahip olduklarını anlama merakını uyandırmaktadır. Çünkü her yeni toplumsal hareket, toplumu ayaklandıran konunun önemine göre sivil toplum hareketine dönüşmektedir. Sivil toplum hareketlerinin ise pek azı bir kuramın adı olmakta ve akademik çalışmalara konu olmaktadır. Bir sivil toplum hareketi olarak böylesi toplumsal hareketler içerisinde ön saflarda yer alan feminist gruplar, araştırma konumuzu spesifikleştirerek feminist teori üzerinde yoğunlaşmamızı sağlamıştır. Feminist teori tartışmalarının zemininde yer alan Toplumsal Cinsiyet kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Gerilimleri üzerinden feminist teoriyi tartışarak, feminizmin ilk zahir ettiği yıllardan bu yıllara gelirken geçirmiş olduğu değişimi incelemek araştırma konumuzun amacını oluşturmaktadır.

Araştırma konumuzun amacı doğrultusunda çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; herkesin dilinden düşürmediği, kimi zaman bir övünç kaynağı olarak kullanılan, kimi zaman karşıdakini incitme amacıyla kullanılan bu sebeplezihnlere hakareti karşılayan bir kelime olarak yerleşen feminizmin ne olduğu etraflıca anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde; kültürel yapı, sosyoekonomik durum, eğitim durumu vs. açısından heterojen bir yapıya sahip olan kadınlarımızın çeşitlilik gösteren problemlerine çözüm yolları ararken –fikir ayrılıklarının da etkisiyle– zahir eden farklı feminizm türlerine karşılaştırmalı bir şekilde yer verilmiştir. Çeşitlenen kadın sorunlarıyla paralel olarak şekillenen farklı feminizm türleri, Klasik Dönem Feminist Yaklaşımlar ve Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar şeklinde dönemselleştirilerek irdelenmiştir. Emek, eşitlik, özgürlük, mülkiyet, seçme-seçilme hakkı konularında mücadele veren feminizm türleri Klasik Dönem Feminist Yaklaşımlar başlığı altında ele alınırken; beden, cinsiyet,

cinsellik konularında mücadele veren feminizm türleri Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar başlığı altında incelenmiştir. Ötekiliğin olumlu yanına ve kadınların çoğulculuğuna vurgu yapan Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar, kendinden önceki dönemde var olan feminizm türlerini eleştirirken kendinden sonraki epistemolojiye zemin hazırlamış ve eleştirilere maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Son olarak üçüncü bölümde; son dönem feminist teorilerin ufuk açıcı yaklaşımlarından faydalanmanın yanı sıra feminist teoriyi eleştirmekten de geri kalmayan yepyeni bir alan olan Queer Kuram etraflıca anlatılmaya çalışılmıştır. Başlangıçta bir sivil toplum hareketi olarak görünürlük kazanan, sonraki süreçte bir kuramın adı olan feminizm, kadın ile erkek arasındaki eşit hakların mücadelesini vermiştir. Ancak insanların sorunlarının zaman içerisinde değişkenlik göstermesiyle feminizmin de kendini revize etmek zorunda kaldığına değinilmiştir. Feminizm kendini revize edip yeni sorunlara çözümler aramaya çalıştıkça farklı bakış açıları tarafından eksik yönleri konusunda tenkide uğramıştır. Tenkitler ise hesapta olmayan yeni oluşumlara –Queer Kurama– zemin hazırlamıştır.

Queer Kuram ve feminist epistemoloji arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurduğumuzda, aslında bu teorilerin birbirinin zayıflıklarını karşılıklı olarak ortadan kaldırdıkları ve güçlü yanlarını bütünleştirerek yeni bir perspektif imkânı sağladıkları yorumu yapılabilir. Böylesi bir yaklaşım heterojen olan toplumda demografik olarak görünmez olan ya da iktidardan uzak olan grupların ezilmişliğinin önüne geçecektir.

1. BÖLÜM: FEMİNİZM DERKEN?

Tarihsel süreç içerisinde kadının konumuyla ilgili farklı toplumsal yapı tezleri öne sürülmüştür: Bunlardan en popüler olanlarından biri anaerkil/matriarkal diğeri ataerkil/patriarkal toplum yapısıdır. Özellikle avcı-toplayıcı toplumda, kadının daha itibarlı bir konumda olduğu anaerkil/matriarkal dönemde, kadın güç ve iktidar sahibi olarak görülmekteydi. Tarımın ağırlıkta olduğu ataerkil/patriarkal dönemde ise güç ve iktidar erkekteydi. Feminist tartışmaların tamamına yakını, ataerkil/patriarkal toplum yapısındaki kadının –günümüzde bile etkisinin devam ettiği– bu konumunu eleştirel bir tarzda ele almaktadır.

Kimi düşünürler ise toplumun anaerkil/matriarkal bir aşama geçirdiğini kabul etmemektedirler. Bu isimlerden biri Simone de Beauvoir'dir. Beauvoir, toplumun her zaman ataerkil bir yapıda olduğu üzerine kurulu söylemi benimsemiştir. Beauvoir'a göre, toplum tarihin ilk çağlarından beri erkeğin egemenliğindedir ve tarihin hiç bir döneminde kadın altın çağı

Şekil 1.1: Simone De Beauvoir.

yaşanmamıştır. İnsanlığın başlangıcından bu yana erkeklerin sahip oldukları biyolojik ayrıcalıklar, onların tek ve mutlak iktidarın sahibi olarak ortaya çıkmalarına izin vermiştir (Beauvoir, 1993: 76). Kadın kendine göre değil; erkeğe göre belirlenip tanımlanmaktadır. Bu sebeple kadın, erkeğe cinsel yönü ağır basan bir varlık gibi gözüktüğünden kadına 'dişi' sıfatı verilmiştir. Dolayısıyla Beauvoir, erkeğin "Özne", "Mutlak Varlık" olduğunu; kadının ise "Öteki Cins" olduğunu belirtmiştir (Beauvoir, 1993: 17). Ona göre kadınlar, işçi sınıfı gibi birleşerek bir topluluk haline gelemezler. Çünkü kadını kendisini ezen erkeğe bağlayan bağ, diğer bağlara

benzememektedir. Kadın-erkek eşitliği, iki parçanın birbirine sıkıca kenetlendiği temel bir birliktir. Toplum iki ayrı cinse bölünemez. Kadın, iki parçası da birbirine gerekli bir bütünün içinde “Öteki” varlıktır. Bu, kadının karakterini belirleyen temel bir ögedir (Beauvoir, 1993: 21).

Beauvoir’dan farklı olarak Luce Irigaray insan türünün, üremeyi ve doğurganlığı sağlayan *iki türe* ayrıldığını ifade etmektedir. Irigaray kadının sömürülmesinin, cinsel farklılıktan kaynaklandığını düşünmektedir. Irigaray’a göre kız çocuklar da eril spermle döllenesine rağmen, sadece

Şekil 1.2: Luce Irigaray.

görsel olarak erkek formuna sahip olan çocuk, babanın kutsal çocuğu olarak görülmektedir. Babaya benzemeyen çocuklar (yani kadınlar) ise utanç içinde gizlenmekte, peçe arkasında, evde yaşamak zorunda bırakılmakta ve eril kromozomlara karşılık gelen biçimlere tekabül etmedikleri sürece kimliklerinden yoksun bırakılmaktadırlar (Irigaray, 2006: 48). Toplumumuzda egemen olan değerler, eril cinsiyete ait olduğunu açıkça sergileyen değerler olduğundan, bu kimliksizleştirilme durumuyla sıkça karşılaşmaktayız. Irigaray kadının bu ikincilleştirilme ve sömürülme durumundan kurtulup özgürleşmesinin yolunu, dişil öznelerin cinsiyetlerinin ve ait oldukları dilsel türün yüceltilmesinde görmektedir. Yani çözüm, yine cinsel farklılıkta yatmaktadır. Kadınlar öncelikle farklılıklarını tanıyacak, içlerindeki ötekine saygı gösterip aynı saygıyı toplumdaki isteyecek; kendini geçerli bir özne, bir anne ve bir babanın kız çocuğu olarak onaylayacak, böylece ezilmişlikten kurtulabilecektir (Irigaray, 2006: 48). Ona göre kimi feministlerin yaptığı gibi, kadın-erkek arasındaki eşitliği sağlamak adına cinsel farklılıkları ortadan kaldırmayı istemek soykırımdan farksızdır. Çünkü aile içinde

kadın bir anne; erkek de baba olmak zorundadır. Aynı neslin her iki cinsiyetini de yalnızca üreyen değil; yaratıcı bir çift olmaya özendiren olumlu etik değerlerden yoksun olduğumuzu vurgulayan Irigaray, böylesi değerlerin tanınması ve yaratılmasının önündeki temel engeli, ataerkil ve fallus-egemen modellerin az ya da çok örtük biçimde toplumumuzun tümü üzerinde hüküm sürmesine bağlamaktadır. İki cins arasında iktidar paylaşımı açısından bir dengenin kurulabilmesi adına, kadın cinselliğinin de kültürel değerlerle donatılması ya da kadın cinselliğinin kültürel olarak yeniden değerli bir cinsellik haline getirilmesi gerekmektedir (Irigaray, 2006: 10-11). Bu konuda annelere çok iş düşmektedir. Anneler kız çocuklarına, cinsiyetlerin hiyerarşik olmayan farklılığına saygı duymayı; kadınlar ve erkeklerin, anneler ve babaların, kız çocukları ve erkek çocuklarının sadece eylemler ve oynadıkları rollerle tanımlanamayacağını öğretmelidir (Irigaray, 2006: 50). Irigaray'ın annelere yüklediği bu sorumluluğun sadece kız çocuklarının eğitiminde yerine getirilmesi, kadın sömürsünün sonunu getirmeyecektir; yalnızca, kadın-erkek eşitliğini sağlamak adına cinsel farklılığı ortadan kaldırarak soykırım gerçekleştiren feministlerin sayısını azaltacaktır. Biliyoruz ki kadının sömürsünde, ataerkil/patriarkal yapının izlerini taşıyan toplumumuzda, erkeklerin payı yadsınamayacak kadar çoktur. Kadını sömüren, ezen, ikincilleştiren ve kimliksizleştiren erkek, bir kadın –anne– tarafından eğitilmekte ve yetiştirilmektedir. Bu bağlamda anneler, kız çocuğunu yetiştirirken, Irigaray'ın üzerinde durduğu hususları erkek çocuğuna da öğretmelidirler.

Feminizmle ilgili teorik ve tarihsel tartışmalara girmeden önce feminizmin tanımını yapmakta fayda vardır. Feminizm 18. yüzyılda İngiltere'de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan toplumsal bir harekettir (Marshall, 1999: 240). Erkeklerin sahip oldukları hakların

Şekil 1.3: Feminizm Evrensel Sembolü.

kadınlara da verilmesini ve kadınların siyasi (oy hakkı gibi), hukukî (boşanma ve mülk edinme hakkı gibi), sosyal ve iktisadi (erkeklerle eşit ücret alma –eşit işe eşit ücret– gibi) haklara sahip olmasını savunan, onların bu alanlardaki eşitsizliklerini hedef alan hareket olarak da tanımlanmaktadır (Bolay, 2009: 193). İnce (2011: 181)’nin tanımına göre ise feminizm; “cinsiyetler arasında politik, ekonomik ve sosyal eşitlik teorisi” ve örgütsel anlamda buna tekabül eden eylemlilik olarak da “kadınlara karşı ayrımcılık getiren kısıtlamaların kaldırılmasıdır”. Her ne kadar feminizm, kesin ve genel-geçer bir tanımı yapılabilecek bir kavram olmasa da feminizmden, kadınların durumunu iyileştirmeyi ve kadınların toplum içindeki rolünü genişletmeyi amaçlayan bir doktrin olarak söz edebiliriz.

Şekil 1.4: Eşit işe eşit ücret talebinde bulunan bir grup kadın.

Modern dönemin kapsadığı Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi, toplumsal anlamda büyük değişim ve dönüşümlerin olmasına sebep olmuştur. Juliet Mitchell (Aktaran: İşler, 2004: 14)’e göre İngiltere’de feodalizmin bitmesi ve kapitalizmin gelişmesi ile orta sınıf kadınları kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmeye

başlamıştır. Jaggar (Aktaran: Ataman, 2009: 3)'ın da belirttiği gibi Avrupa'da özellikle Sanayi Devriminin etkisiyle yeni siyasi düzenlemeler yapılmış ve temsili demokrasiye geçilmiştir. Bu durum Avrupalı kadınların konumunu ve durumunu sarsmıştır. Kadınlar dürüst ve adil iradeyi beklemek yerine kendileri aktif olmayı seçmiş ve kendi haklarını kendileri savunmuştur. Böylece kadınların kitlesel olarak hareket edişleri 1789 Fransız Devrimi ile beraber başlamıştır. Fransız Devriminin öncülerinden olan üçüncü sınıf kadınlar (tabi ruhban sınıfı ve soylular buna dâhil değildir), eğitim ve iş olanakları talebinde bulunmuş, kadın kulüpleri, kadın toplulukları ve amazon lejyonları kurup dergiler yayınlayarak politik hedeflerini kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır. Tüm bu çabalarına rağmen yeni kazanılmış insan haklarından dışlanmışlardır. Tarihin ilk kadın feministi olan Olympe de Gouges Ulusal Meclis'in Paris'te yasalaştırdığı "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi"ne cevap olarak "Kadın ve (kadın) Vatandaş Hakları Beyannamesi"ni yazmıştır. Bu beyannamede kadınlara oy hakkı tanınması, kadının erkekle aynı değerde haklara sahip olması gerektiğini vurgulayarak kadınlar içinde tüm insan haklarını talep etmiştir. "Mademki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir" diyen Gouges her iki durumu da yaşamıştır. Yayımladığı Les Droits de la femme (Kadın Hakları) adlı el broşürü nedeniyle tutuklanmış, 3 Kasım 1793'te kendisi hakkında kurulan mahkeme tarafından feminist fikirlerinden dolayı 'devrim karşıtı ve delilikle' suçlanarak giyotinde idam edilmiştir (Donovan, 2009: 15; Notz, 2012: 38-39).

Gazete çıkarıp siyasi kulüpler kuran kadın hareketleri diğer ülkelere de yansımıştır. İngiltere'de, 1960'lara kadar 'feminist' sözcüğü genellikle küçük düşürücüydü. Bir kadın her ne kadar kadın hakları için verilen mücadelede yer alsada kendini kolay kolay feminist olarak tanımlamazdı. Hatta kadınlar 1960 ve 1970'lerde yeniden örgütlenmeye başladıklarında harekete Women's Liberation (Kadın Özgürlüğü) adı verilmiştir. Juliet Mitchell ve Ann Oakley gibi feministler, feminizme karşı bir 'hareket' ile bu hareketin başarılarını tanımlayıp insanları buna karşı uyarılmışlardır. Bu feministler, feminizme yapılan saldırıların sıklıkla daha geniş çapta bir kadın düşmanlığıyla karıştığını, 'feminizm' kavramının artık hoşlanılmayan

ya da hor görülen kadına verilen bir isme dönüştüğünü ifade etmektedirler (Walters, 2009: 9-11). Feminist Mary Wollstonecraft radikal feministlerin ilk belgesi olan *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi) adlı eseri kaleme almıştır. Wollstonecraft bu eserde, kadınların yerine getirmeleri gereken görevlerin erkeklerinkinden farklı olduğunu kabul ettiğini belirtmekte; ancak bu görevlerin tümünün insanlara özgü görevler olması sebebiyle bu görevlerin yerine getirilme biçimlerini düzenleyen ilkelerin aynı olması gerektiğini ifade etmektedir (Wollstonecraft, 2012: 78). Ancak pratikte kadın ve erkeğe verilen eğitim arasında farklar vardır. Erkekler nazaran kadınlar daha zayıf eğitim aldıklarından hep hazza, süse, koketliğe eğilimli olarak yetiştirilmişlerdir. Bu uygulamaya karşı olan Wollstonecraft ‘kızlar ve erkekler için eşit eğitim fırsatı’, ‘kadın ve erkekler için de eşit politik ve sosyal haklar’, ‘bütün okul ve üniversitelerin her iki cinse de açılması’, ‘kadının erkeğin tebaası anlayışı yıkılarak yol arkadaşı anlayışının getirilmesi’ gibi hakları talep etmektedir (Wollstonecraft, 2012: 124-125; 139). 18. yüzyılda İngiltere’deki bazı feministler, kadının görünürdeki zayıflığının doğuştan olmadığını; sadece yanlış eğitimin ürünü olduğunu ileri sürmekteydiler. Beauvoir’ın “*İNSAN kadın doğmaz; sonradan olur*” (Beauvoir, 1993: 231) sözü toplumsal hayatta cinsiyet rollerinin kişilere öğretildiğini özetleyen etkili bir sözdür. Bu bağlamda feministler cinsiyet rollerinin öğretilmesini eleştirerek kadının ‘Öteki’leştirilmesine ve cinsiyette çifte standarda karşı çıkmış, bakire kadınların yaşadığı tek bir cinsel deneyimin onları oyunbozana dönüştürmeyeceğini vurgulamışlardır. Kadınların kendi kişiliklerini sergileme hakkına sahip olmayıp “yalnızca erkeklerin malı olduğu” kavramını kesin olarak reddetmişlerdir (Walters, 2009: 48).

İngiltere’de, gerçek anlamda kadın hareketi 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır: Kadınlar için iyi eğitim, ev dışında çalışma olanağı, evli kadınları etkileyen yasaların yeniden biçimlendirilmesi ve oy hakkı adına örgütlü kampanyalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Walters, 2009: 63). Kadınlar evlendiklerinde bekârken sahip oldukları sınırlı hakları da yitirmekte, yasalar önünde evlendikleri adamla tek bir kişi olarak görülmeye başlanmaktaydı. Evli bir kadının evi, içindeki her şeyle birlikte kocasına aitti. Kadın, çocuklarının ve aile mülkünün üzerinde

herhangi bir hakka sahip değildi. Üstüne üstlük kadınlar, kocalarının doğurma makinesi ve köleleri konumundaydılar (Walters, 2009: 67). Kimi feministler evlilik anlaşmaları sorununu ve şayet ebeveynler ayrılırsa çocukların velayeti sorununu ele almışlardır. İlerleyen yıllarda ise İngiltere'nin ilk örgütlü feminist grubu olan 'Evli Kadınların Mülkü Komitesi'ni kurmuşlardır. Kadınların kendi çıkarlarını ya da kendilerini korumak için erkeklere ihtiyaçlarının olmadığına inanılarak, kadınların oy kullanımıyla ilgili kampanyalar sürdürmüşlerdir (Walters, 2009: 86-89). Henüz oy kullanma hakkı olmayan erkeklerin 1890'larda oy hakkını elde etmeleri artarken kadınların da eşitsizlik ve adaletsizlik duyguları artmaktaydı. Feministler, yoksul ve neredeyse okuma-yazma bilmeyen erkeklere bile oy hakkı verilirken mülk ve gelir vergisi ödeyen iyi eğitilmiş kadınların hala tam vatandaşlık hakkından mahrum olduğuna dikkat çekmişlerdir (Walters, 2009:106). Bu hareketler kadınlara hemen oy hakkını almayı sağlayamadıysa da oy hakkı talep eden feministleri cesaretlendirmiştir.

Şekil 1.5: Kadınların kurtuluşunu bir pankart açarak haykıran bir grup kadın hakları savunucusu.

Sonuç olarak 19. yüzyılda, kitlesel ve kurumsal anlamda, ilk defa devrim niteliğinde olan iktisadi ve siyasi dönüşümlerin yaşandığını söyleyebiliriz. Bu dönemde kadınlar, haklarını savunarak toplumsal ve siyasi hareketlere katılmışlardır. Her ne kadar değişik ülkelerde, kadınların farklı alanlardaki mağduriyetlerinden

kaynaklanan çeşitli sorunlar dile getirilse de, feminizm kavramının eril bir kavram olmadığını görmekteyiz. Ancak bu demek değildir ki feminizm, birbirinin aynı ilgileri ve istekleri olan kadınlardan oluşan homojen bir grubun adıdır. Ortada heterojen bir grup olmasından dolayı farklı feminist yaklaşımlar türemiştir. Yine de bu durum, feminizmin toplumsal bir hareketi temsil ettiği gerçeğini değiştiremez: Kadınların durumunu iyileştirmeyi ve onların toplum içindeki rolünü genişletmeyi amaçlayan, bu amaç doğrultusunda eylemler düzenleyen toplumsal bir hareket. Batıda cereyan eden sanayileşme, Fransız Devrimi gibi sosyal ve ekonomik değişimler, feminizm tartışmalarının oluşmasında önemli bir etkidir. Batıdaki bu değişimlerin batı dışı toplumlara da nüfuz etmesiyle, feminizm tartışmaları buralarda da kendini göstermiştir.

2. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARINDA FEMİNİZM

Feminizm, kadınların durumunu iyileştirmeyi ve kadınların toplum içindeki rolünü genişletmeyi amaçlayan bir doktrin olsa da bu amaç uğruna mücadele eden gruplar homojen gruplar olmadığından farklı feminist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Dönem ihtiyaçlarına göre belli konular etrafında yoğunlaşmış mücadele eden grupların yaklaşımlarını genel olarak Klasik Feminist Yaklaşımlar ve Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar şeklinde ayırmak kronolojik olarak karmaşık bir yapıya sahip olan feminizm türlerini analiz etmeyi kolaylaştıracaktır.

2.1.Klasik Feminist Yaklaşımlar

Feminizm, politik bir teoriyi temsil etmenin yanında toplumsal bir hareketi de temsil etmektedir. Feminizmin homojen bir grubu kapsamadığını belirtmiştik. Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde, –özellikle 70’li yıllarda– farklı feminist yönelimlerin olduğu toplumsal hareketlerle yüz yüze gelmek kaçınılmazdır. Özellikle proleter kadınlar ile burjuva kadınlarının sorunlarının ve çıkarlarının birbirinden farklılık arz etmesi, farklı feminist yönelimlerin oluşmasının ilk örneğidir. Proleter kadınlara göre kadın hakları savunucuları, sadece burjuva toplumunun çıkarlarını gözetmektedir. Çünkü kadın hakları savunucuları, “kadının özgürleşme hareketi sorununun” çok yönlü sosyal bütünün bir parçası olduğunu görmemektedir (Notz, 2012: 12). Sınıf, kültür, eğitim, sosyal-siyasi haklara erişiminden diğer bütün kadınlardan farklı haklara sahip olan kadınlar, kendilerini öteki kadınlardan ayırarak onlara karşı ayrıcalıklarının olması gerektiği fikrine sahip olmuşlardır. Bunun en bariz örneğini siyasi hak olarak talep edilen “Seçme-Seçilme Hakkı”nda görebilmekteyiz. Sosyal demokrat görüşlerle şekillenen kadın işçi hareketi bu siyasi hakkı “tüm erkekler ve kadınlar için isterken burjuva kadınlarının geneli ise (seçme-seçilme hak talebi etmiş olsalar bile) “sınırlanmış kadın Seçme-Seçilme Hakkı”nı tercih ediyorlardır. Keza burjuva kadın hareketi içinde kadın seçme-seçilme hak talebini savunan hiçbir parti yoktu. Böyle bir tercihte –büyük bir ihtimalle–, 1919 öncesine kadar bazı devletlerde

(örneğin Prusya’da) bütün erkeklerin seçme ve seçilme hakkına sahip olmaması gibi durumlar etkili olmuştur. Çünkü burjuva kadınlar bu tercihleriyle seçme ve seçilme hakkına sahip olan ayrıcalıklı erkekler gibi ayrıcalıklı oluyorlardı (Notz, 2012: 14). Bu anlatılanlar, tüm kadınların aynı problemleri yaşamadığını ve aynı amaç doğrultusunda hareket etmediklerini bizlere göstermektedir.

Şekil 2.1: Afrika ülkelerindeki bir kız çocuğu sünneti fotoğrafı.

Sözelimi bazı Afrika ülkelerinde (özellikle Mısır, Sudan, Etiyopya gibi) sünnet edilen kız çocuklarının problemlerinin ele alındığı, batılı feminist bir topluluğa rastlamak güçtür. Çünkü batıda, Afrika ülkelerindeki kız çocuklarının yaşadığı bu sorunu yaşayan batılı kız çocuklar bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kadınların eğitim, siyaset, ücret gibi konulardan hangisinde mağduriyet yaşıyorsa mağduriyet yaşadıkları alanlarda faaliyet gösteren toplumsal hareketlere katılması gayet doğaldır. Bu bağlamda kadının, yaşadığı sorunların türüne göre ayrışan farklı toplumsal hareket alanlarına yönelmesi, farklı feminist bakış açılarının oluşmasına sebep olmuştur.

Yukarıda anlatılan sebeplerden dolayı çeşitlenen farklı feminist teorileri Josephine Donovan (2009); Aydınlanmacı Liberal Feminizm, Kültürel Feminizm, Feminizm ve Marksizm (Marksist Feminizm), Feminizm ve Fruedculuk, Feminizm ve Varoluşçuluk, Radikal Feminizm, Seksenler ve Sonrasındaki Feminizm başlıkları altında ele almaktadır. Giddens (2008: 517-523); Liberal Feminizm, Sosyalist (ya da Marksçı) Feminizm, Köktenci Feminizm, Siyah Feminizm ve Post-Modern Feminizm başlıkları altında ele almaktadır. Alptekin (2006: 15-17) ise farklı feminizm türlerinden bazılarını en geniş haliyle şu şekilde sıralamaktadır:

Eşitlikçi Formlar:

- Eşitlikçi Feminizm - Önde gelen feminist liderleri de içeren çoğunluk bunun feminizmin gerçek bir formu olmadığını öne sürmektedir.
- Bireyci Feminizm - (Libertarian Feminizm olarak da bilinir) Yukarıdakiyle aynıdır
- Liberal Feminizm

Kadın Merkezli (Gynocentric) Formlar:

- Kültürel Feminizm
- Cinsiyet Feminizmi
- Pop Feminizm
- Radikal Feminizm

Baskının Ataerkillikten Kaynaklandığını Kabul Edenler:

- Anarko Feminizm
- Radikal Feminizm
- Fransız Feminizm
- Seks Radikal Feminizm

Baskının Kapitalizmden Kaynaklandığını Kabul Edenler:

- Marksist Feminizm
- Sosyalist Feminizm

Ayrımcı (Segregationalist):

- Lezbiyen Feminizm (Lezbiyen Ayrılkçılığı / Lesbian Separatism)
- Ayrılkçı Feminizm / Separatist Feminism

Afrikan-Amerikan

- Siyah Feminizm / Black Feminism
- Kadıncılık / Womanism

Batı-Dışı:

- Üçüncü Dünya Feminizm
- Sömürge Sonrası Feminizm

Diğer Alttürler:

- Eko-feminizm
- Pop Feminizm
- İslamcı Feminizm
- Ruhsal Feminizm
- Maddi Feminizm
- Post-modern Feminizm
- Varoluşçu Feminizm
- Pro-seks Feminizm
- Post-Kolonyal Feminizm
- Amazon Feminizm

Biz burada bütün bu feminizm türlerini incelemektense; Klasik Feminist Teorileri ve Yeni Dönem Feminist teorileri genel hatları ile temsil eden Liberal

feminizm, Sosyalist feminizm, Marksist feminizm, Kültürel feminizm, Ekolojik feminizm, Post-modern feminizm, İslami feminizm ve Radikal feminizm üzerinde duracağız. Kökleri, feminizmin eleştirisinde ve “Cinsiyet Gerilimleri”nin felsefi temellerini oluşturan Radikal feminizmin, beden ve cinsellik üzerinde yoğunlaşan sorunsalında saklı olan Queer Kuramı ise, feminizmden farklı yeni bir form olarak tüm ayrıntılarıyla yeni bir bölümde ele alacağız. Bunun yanı sıra felsefi temellerini feminizme dayandırabileceğimiz Queer kuramın, klasik feminist teoriler ve yeni dönem feminist teorilerden ne kadar uzak ya da bunlara ne kadar yakın olduğunu karşılaştırmalı bir yöntemle irdeleyeceğiz.

2.1.1. Liberal Feminizm

Liberalizmin bireycilik ve eşitlik ilkeleri Birinci Dalga Feminizm Hareketlerinin doğmasına etki etmiştir. Aydınlanma çağı dünya görüşünün temel paradigmasını; tüm evrenin basit ve matematiksel kurallarla yönetildiği fikri oluşturmaktadır. Yani 17. yüzyılın sonundan 18. yüzyılın sonuna kadar süren aydınlanmacı dönemi belirleyen imge, Sir Isaac Newton’un evrenin basit ve akılcı kurallarla işlediği paradigmasıdır. Bu paradigmaya göre akla ve mekanizmanın matematiksel kurallarına uygun olarak işlemeyen her şey yetersiz, ikincil, gerçekten uzak, isimlendirilemez öteki olarak kabul edilmektedir. Liberal erkek düşünörlere göre ‘mekanik olan’ erkeğin özellikleriyken; kadın ötekileştirilen ikincil kategoriye girmektedir. Bu bağlamda insan (erkek) akılı üstün görölmüş ve akılcılığın, gerçeğin diğere tüm yönlerine hükmetme hakkı olduğu ileri sürölmüştür. Yani akılcı varlıklar –erkekler–, akıldan noksan olanlara –kadınlara, insan olmayan varlıklara, dünyaya– akılı götürme hakkına sahiptir (Donovan, 2009: 17-19). Liberal anlayışa göre her insan farklıdır ancak; bu farklılıkların sonsuz çeşitliliği içinde kişilerin bireysel ve birbirinden farklı olarak gelişebilmeleri onlara, fırsat eşitliği tanınması durumunda mümkündür (Mitchel, 1998: 44). Genel olarak tüm feministler, erkeklerin sahip olduğu haklara kadınlarında sahip olmasının mücadelesini vermektedir. Çünkü kadınlarataerkil/patrimonyal dönemden aydınlanma çağına hatta ondan sonraki

dönemde bile evin içine hapsedilmekteydi. Evle sınırlanan kadınlar doğal olarak erkek otoritesi altına girmektedirler.

Liberal görüşe göre, Sanayi devrimiyle beraber kamusal alan ve özel alan tamamen birbirinden ayrılmıştır. Kadın ev içi –özel– alana tamamıyla mahkûm edilmiştir. İş yeri ile evin birbirinden bu kadar ayrılması, aydınlanma döneminde ‘akılcılığın’ kamusal alan ile ‘akıldışı ve ahlakın’ özel alanla doğal olarak kadın ile özdeşleştirilmesine çanak tutmuştur. Bu dönemde evlilik kadının bekârken sahip olduğu hakları da elinden almıştır. Çünkü Blackstone’nin belirttiğine göre evlenen eşler kanun önünde artık tek bir kişi olur; böylece kadının varlığı ve kanuni var oluşu belirsizleşir. Bu, evli kadının mülkiyet hakkının olmadığını, çocukları ve mirası hakkında hiçbir kontrolünün olmadığını ifade etmektedir. (Donovan, 2009: 19-20). Kadınlar hakkında böylesi algıya sahip olan liberal erkek görüşe tepki olarak liberal feministler, “özgürlük” ve “eşitlik” kavramlarına vurgu yapmışlardır.

Liberal feminizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedenini, toplumsal ve kültürel tutumlara bağlamaktadır. İngiliz filozof John Stuart Mill *Kadınların İtaati* (The Subjection of Women-1869) başlıklı denemesinde, cinsler arasında seçme hakkını da kapsayacak biçimde yasal ve siyasi eşitlik sağlama çağrısında bulunarak liberal feminizme önemli katkılarda bulunmuştur. Liberal feministler iş yerinde, eğitim kurumlarında ve medyada kadınları hedef alan cinsiyetçilikle ve ayrımcılıkla mücadele etmişlerdir. Kadınlar için fırsat eşitliği yaratmak ve kadınları korumak amacıyla yasal ve diğer demokratik yolları kullanarak güçlerini göstermeye çalışmışlardır (Giddens, 2008: 517). Bu bağlamda liberal feministler, kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmasını, kadınlara oy kullanma yetkisinin verilmesini, kadınları ev içine hapsedmekten vazgeçip iş hayatında kadınlara fırsat eşitliğinin verilmesini, erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyetine son vermesini talep etmektedirler. Liberal feministler bu eşitlik anlayışını o kadar abartmışlardır ki kadınların da askere alınmasını ileri sürmüşlerdir.

Şekil 2.2: "Sayın Başkan kadınlar özgürlükleri için ne kadar beklemek zorunda" yazılı pankartı açmış bir grup feminist.

Liberal feministler, kadının ezilmişliğini bağladığı sebepler ve eşitsizliği gidermek için kullandığı yöntemler ve hedefler açısından diğer toplumcu ve köktenci feministlerden ayrılmaktadır. Çünkü köktenci ve toplumcu feministler (sosyalist ve radikal feministler gibi) kadının ezilmişliğini daha geniş bir yapının parçası olarak görüp mevcut yapının yıkılması için çağrıda bulunurken; liberal feministler cinsler arasındaki eşitsizliğe katkıda bulunan çok sayıda farklı etkene dikkat çekerek reformların kademeli olarak gerçekleştirilmesi için mevcut yapı içinde çözümler bulmaya çalışmaktadırlar (Giddens, 2008: 517). Liberal feminizm, sosyalist feminizm ve Marksist feminizmde; radikal ve kültürel

feminizmlerdeki gibi bedene bariz yaklaşımlara rastlamamaktayız. Bu feminizm konseptleri daha çok emek, siyasi-sosyal hak eşitliği gibi alanlardaki sıkıntıları gidermek adına kuramlar geliştirmişlerdir. Çünkü kadın henüz oy kullanma hakkına bile sahip olmayan, (Wollstonecraft'ın deyimiyle) kocasının fahişeliğini yapan bir konuma sahiptir (Aktaran: Donovan, 2009: 29).

2.1.2. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm; Marksist feminist kuram ile cinsiyeti merkeze alan radikal feminist kuramı birleştirmektedir. Bu bağlamda kadınların ezilmesinde sınıfın yanı sıra toplumsal cinsiyete ve cinselliğe de yer vermektedir.

Feminist Burjuva Hareket, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başındaki kapitalist ve ataerkil düzen içinde, “kadının farklılığını” vurgulayarak cinsiyetler arası eşitliği savunmaktadır. Kadın işçilerin sorunlarına eğilmemekte ve kadınların tam sosyal insani kurtuluş mücadelelerini desteklememektedir. Sosyalist Kadın Hareketi ise Burjuva Kadın Hareketinin işçi kadınların haklarını desteklemeyen tutumunu eleştirerek bu hareketle arasına kesin bir mesafe koymuştur (Notz, 2012: 15). Sosyalist feministler, hem ataerkilliği hem de kapitalizmi ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır (Giddens, 2008: 518). Çünkü modern toplumlardaki kapitalizm ile ataerkillik birbirini karşılıklı destekleyerek kadının ezilmesini sürdürmektedir. Dolayısıyla tek başına Marksizm, bir ekonomik üretim tarzı olarak kadınların yalnızca ekonomik sömürsünü açıklayabilmektedir. Radikal feminizmin ataerkillik kavramı ise kadınlar üzerindeki daha geniş kapsamlı erkek egemenliğini açıklayabilmektedir. Sosyalist feministlerin, kadınların ezilmişliğinin sebeplerini anlamak için bu iki sistemin kadınlar üzerindeki etkisini hem ayrı ayrı hem birlikte analiz etmeleri önemli bir gelişmedir.

Şekil 2.3: ilk dönem feminist hareketlerden kalma bir grup feminist kadının protestosu.

1907 yılının Ağustos ayında Stuttgart'ta düzenlenen Sosyalist Kadın Enternasyonalı (Socialist International Women- SIW) kuruluş kongresinde Otilie Baader, işçi kadınların problemlerine eğilmiştir. Kadın sorununun sosyal sorunların bir parçası olduğunu söylemiştir. Baader'e göre cinsiyet ayrımı gözetmeksizin ezilen ve sömürülenlerin hakları yine cinsiyet ayrımı gözetmeksizin ezen ve sömürülenlere karşı sosyalist sistem sayesinde savunulmalı ve bütün kapitalist sistemden kurtuluş sağlanmalıdır. Sosyalist Kadın Hareketinin bu amaca ulaşabilmesi ise politik ve ekonomik güç ilişkilerinde değişiklik olmasına bağlıydı. Aksi takdirde toplumun inşasında eşit bir katılımın mümkün olmayacağı savunulmaktadır (Notz, 2012: 15). Engels ise 'özel mülkiyet' ve 'aile' kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. O, ataerkilliğin köklerini özel mülkiyette bulduğunu ileri sürerek; kapitalizmin, servetin ve iktidarın az sayıda erkeğin elinde toplanmasının, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini güçlendirdiğini savunmuştur. Ayrıca kapitalizmin erkekleri düşük ücretlere mahkûm ederek; kadınları evdeki bakım ve temizlik işlerinde bedava çalıştırarak sömürdüğünü ifade etmiştir. (Giddens, 2008: 518).

2.1.3. Marksist Feminizm

Marksist feminizm, liberal feminizm ve sosyalist feminizm; erkekler ve ekonomik sistem (kapitalist sistem gibi) tarafından, yine bunların hizmetine mahkûm edilmiş kadının ve kadın bedeninin insani olarak sahip olması gereken hakları kadına vermeyi amaç edinmiştir. Ancak Marksist feministler; liberal feminizm ve radikal feminizmin, kadınlar arası sınıfsal farklılıkları gözden kaçırdığını düşünmektedir. Çünkü Marksist feministlere göre; kadınlar her ne kadar cinsel özellikleri, bedenleri ve doğurganlıklarından kaynaklı benzer baskılara maruz kalsa da kadınların arasındaki sınıfsal, ırksal, etnik, sosyo-ekonomik farklılıklar, kadınların kendi arasında eşitsizlik yaratmaktadırlar. Bir beyaz burjuva kadın ile bir siyah köle kadın asla eşit haklara sahip değildi ve aynı muameleyi görmezlerdi.

Frederick Engels, kadınların erkeklerle eşit olmadığını belirterek, kadınların toplumsal olarak üretici çalışmadan dışlanıp özel olan ev işleriyle sınırlı tutuldukları sürece de bu eşitsizliğin devam edeceğini ifade etmiştir. Ona göre kadınlar, üretime katıldıklarında, yaptıkları ev işleri kamusal sanayiye dönüştürüldüğünde kurtuluşa erip erkeklerle eşit olacaklardır. Engels kadınların kaderi ile ezilen sınıfların kaderini birbirine benzetmektedir. Çünkü cinsler arasındaki çatışmayı özel mülkiyetin ortaya çıkmasına bağlamakta, cinsler arasındaki uzlaşmanın ise özel mülkiyetin ortadan kalkmasına bağlamaktadır. Özgürlük ve eşitliği, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla mümkün görmektedir. (Delmar, 1998: 120-121). Burjuvazinin az sayıda insanın elinde yoğunlaştırdığı özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını ileri süren Marx ve Engels, ortak mülkiyet ile tekil ailenin toplumun ekonomik birimi olmaktan çıkacağını düşünmektedirler. Çünkü onlara göre burjuvazi ailesinin temeli, sermaye ve özel kazançta dayanmaktadır yani aile ilişkisi para ilişkisine indirgenmektedir. Büyük sanayi yüzünden proleterlerin tüm aile bağları zaten parçalanmaktadır. Sermaye yok olunca her iki aile de yok olacaktır. Bunun akabinde özel ev işi toplumsal bir endüstriye dönüştürülerek çocuk bakımı ve eğitimi toplumsal bir işe dönüşecek

ve kurumsallaşacaktır (Marx ve Engels, 2012: 43-46). Aslında Marx, çatışma kuramını benimsediğinden, toplumdaki kapitalist sömürünün en uç noktada yaşanarak, proleter bilinci tetiklemesini ve kapitalist toplum yapısının yıkılıp yerine komünist bir yapının gelmesini düşlemektedir. Marksist bakış açıları da bu çatışmacı toplum kuramını, benzer bir şekilde her alana uygulamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Marksist feminizmin kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesi ve kadının da erkek gibi çalışma hayatına atılabilmesini; kadının ev içi işler, çocuk bakımı gibi alanlarla sınırlandırılmaması fikrini savunurken aslında Marksist bakış açısının ‘komünist toplum yapısı’ ütopyasına destek vermektedir. Bu bağlamda Marksist feministlerin, çocukların bakımının yapıldığı bakımevlerine benzer bir kurum fikrini desteklemeleri, Marx’ın aile kurumuna bakış açısının yansımasıdır. Çünkü kimi feministlerin ev işi ve çocuk yetiştirme toplumsallaştırılması taraftarı olduğunu görmekteyiz. Tüm bu çabalar, kadının üretimin toplumsal alanına girmesi ve özel üretim alanı olan ev işi ve çocuk bakımını toplumsallaştırmak içindir.

Marksist feministlerin bedene yaklaşımı; kapitalist üretim tarzında Marks’ın ‘emeğin yabancılaşması’ tezine benzemektedir. Nasıl ki kapitalist üretim tarzında işçiler, ücretli emek ilişkileri içinde kendi emeklerinin ürünlerinden koparak kendi emeklerine yabancılaşıyorsa kadınlar da ataerkil/patriarkal sistemde kendi bedenleri ve bedenlerinin ürünleri (emek çerçevesinde elde edilen ürün kast edilmektedir) üzerindeki denetimlerini yitirdikleri için bedenleri, hem kendileri hem de başkaları için nesneye dönüşmektedir. Çünkü kadının daha önce toplumsal niteliğe sahip olan ev içi emeği artık özelleşmekte ve aşağılanmaktadır. Bu şekilde kadın toplumsal üretimden dışlanarak bir baş hizmetçiye dönüşmüştür (Donovan, 2009: 145).

2.1.4. Kültürel Feminizm

Kültürel feminizm, Aydınlanmacı liberal feminizmin akılcılığının, atomist bireyciliğinin ve yasal temelli duruşunun ötesine gitmektedir. Hatırlayacağımız gibi liberal feminizm, 18. ve 19. yüzyıllardaki aydınlanmacı aklın kadını eş ve

anne olarak evin içine hapsedip kadının erkek otoritesi altına girmesini eleştirmektedir. Bu doğrultuda kanun önünde eşitlik ilkesini, kadınlara oy kullanma hakkının verilmesini, eğitim alanında ve iş hayatında kadınlara fırsat eşitliğinin tanınmasını ve kadınların özel alana/eve hapsolmaktan kurtarılmasını talep etmektedir. Kültürel feminizm, liberal feminizmin kadın için istediği eşit haklar görüşünü ve kendini geliştirmenin önemini kabul edip desteklemekle beraber daha çok hayatın akıldışı, sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda kolektif anlayışı, duygusal bağları ve organik ya da bütüncü bir hayat kavramını vurgulayan bir dünya önermektedir (Üzel, 2006: 147).

Kültürel feminizmin temelinde anaerik /matrimonyal bakış yatmaktadır. Bu bakış açısıyla bağlantılı olarak erkek hükümlerinin yıkıcılık, tiranlık ve savaş getirdiğine inanılmaktadır. Anaeriklikteki/matrimonyalitekteki gibi kadınların yönetime geçmesiyle ise cahilliğin, yoksulluğun ve suçun olmadığı bir medeniyete sahip oluruz. Kültürel feminizmde anaeriklik –kültürel feminist olan Stanton’un ifadesiyle– “barışın ve bolluğun altın çağı”; ataeriklik/patrimonyalite ise “tiraniğin, savaşların ve hastalıkların kaynağı” olarak görülmüştür (Aktaran: Donovan, 2009: 83-84).

Kültürel feminizmin ilk temsilcilerinden olan Margaret Fuller *Woman in the Nineteenth Century* (19. Yüzyılda Kadın, 1845) adlı eserinde, liberal feminizmin vurguladığı akılcı ve yasal hamlenin ötesine geçerek bilginin sezgisel, duygusal ve ruhsal yönü üzerinde durarak organik dünya görüşünü savunmuştur. Ve kadının akılcılığın ötesinde sezgisel olağanüstü hissi yönlerinin olduğunu ileri sürmüştür (Aktaran: Alptekin, 2006: 32). Fuller kadınların “özgüvenlerini geliştirme” olgusuna eğilmiştir. Özgüveni geliştirmenin yollarından birinin dünyadan uzaklaşma olduğunu ifade etmektedir. Kadınlar bu yolla kendi hakiki ve açık doğalarını keşfetme imkânı bulmaktadır. Kadınlarda erkeklerin sahip olmadığı elektriksel bir yoğunluk vardır. Bu elektriksel yoğunluktan, sezgisel ve düşünsel bir yeteneği kastetmektedir. Kadınların sahip olduğu bu yeteneğin

harekette elektriksel, işte sezgisel ve eğitimde tinsel olduğuna inanmaktadır (Aktaran: Donovan, 2009: 72-75). Yani insanlar ve tüm hayat biçimleri arasındaki kolay fark edilemeyen bağlantıları anlamakta kadınların, akılcılığın ötesinde sezgisel bir algılamaları vardır. Onun için kadınların kendilerini geliştirmeleri ile toplumun radikal olarak değişeceğini iddia etmektedir.

Kültürel feminizm din, aile, evlilik gibi kurumlara karşı durmaktadır. Örneğin kültürel feminist olan Matild Joslyn Gage “her bireyin ilk görevinin kendini geliştirmek olduğunu, kadınlara Hıristiyan kilisesi tarafından öğretilen fedakârlık ve itaatkârlığın ölümcül olduğunu” kabul etmiştir. Gage’ye göre kadınlara uygulanan baskı Hıristiyan öğretilen ve Hıristiyanlığın yaradılış düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Hatta İncil’e ve Hıristiyan öğretilerine gözden çıkartılabilecek ataerkil ürünler olarak bakmaktadır (Aktaran: Donovan, 2009: 85-86). Kültürel feministler aile kurumuna yaklaşım tarzları açısından da liberal feministlerden ayrılmaktadırlar. Liberal feministler özel alanın kutsallığına saygı gösteren bir tavır sergilerken; kültürel feministler aile kurumunu kadını sınırlayan ve toplumsal evrimleşmeyi yavaşlatan eskimiş bir sistem olarak görmektedirler. Kültürel feministlerin bakış açısına göre aile, kadının gelişimini sınırladığı için toplumsal ilerlemenin de önünü kesmektedir. Anneleri bakıcı ve aşçı olarak sınırlayan aile ve evlilik kurumuna, annelerin içgüdüsel olarak ne iyi bir beslenme uzmanı ne de yetenekli çocuk bakıcısı olduğunu ileri sürerek karşı çıkmaktadırlar. Yalnız alternatif olarak ev işlerinin meslekleşmesini önermektedirler. Kadınlara yemek yapma, çocuk bakma, beslenme konularında eğitim verilerek bu dalların meslek haline gelmesi önerisi ile kadınlar, 24 saat sömürülmekten kurtulacak, bunun yanında günde sekiz saat çalışarak emekleri karşılığında para kazanacaklardır (Donovan, 2009: 100).

Kültürel feminizmin bedene yaklaşımını irdeleyecek olursak; bu teorinin özellikle kadın ve kadının içsel yetenekleri üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Kadının (Fuller’in deyimiyle) “elektrikli ya da manyetik bir doğasının” olduğuna ve bu doğasıyla “ateşli öğeleri uyumlu hale getirdiğine” inanılır. Savaş karşıtı,

hayvanların bile öldürülmesine karşı olan bu yüzden vejetaryen olan iyimser kadının, sezgisel yetenekleri üzerinde yoğunlaşan bu teori, bu yetenekler sayesinde kadının bütüncül bir bakışa sahip olduğunu ileri sürmektedir. Kadının özgürleşmesiyle dünyadaki iyileşme arasında bağlantı kurmuştur (Donovan, 2009: 77). Kültürel feminizmin kadının ataerkil/patriarkal sisteme karşı sadece siyasi, sosyal, ekonomik özgürlüğünü savunmadığını belirtmiştik. Onlara göre kadın cinsel bir meta olarak görülmemeli, kendi vücudu üzerinde tasarruf hakkına sahip olmalıdır. Çünkü kendi bedeni üzerinde tasarruf hakkına sahip olmak özgürlüğün temel koşuludur. Bu bağlamda Elizabeth Cady Stanton gibi feministler tarafından “gönüllü annelik” veya “cinsel perhiz” konuları desteklenerek “doğum kontrolü” ve “kürtaj” hakkının kadınların tercihine bırakılması gerektiği savunulmuştur (Donovan, 2009: 107).

Şekil 2.4: Kürtaj hakkını talep eden bir grup feminist kadının eylemi.

İlerleyen bölümlerde daha detaylı değineceğimiz cinsel yönelimler¹ konusunda ilki gerçekleştiren feminist kuram, kültürel feminizmdir. Kültürel feminizm,

¹Bizim araştırmamızda sıklıkla telaffuz ettiğimiz ‘cinsel yönelim’ ibaresi, LGBTT örgütlerle aynı mantığa sahip olduğumuz için kullanılmamıştır. LGBTT örgütler eşcinselliğin verili olduğunu,

cinsel özgürlük konusunda bir adım ileri giderek ilk kez homoseksüelliğe/eşcinselliğe doğal bir olgu olarak yaklaşmıştır. Homoseksüel/eşcinsel² haklarını –özellikle lezbiyen haklarını– savunmuşlardır (John Katz “*The Unjust Treatment of Homosexuals*” 1978: s 567’den) (Aktaran: Alptekin, 2006: 34). Kültürel feministler eşcinsel ilişkilerin serbest bırakılması taraftarıdır. Bu ilişkilerin engellenmesi halinde bireyin –özellikle kadının– özgür kişilik gelişiminin engelleneceğini düşünmektedirler.

2.1.5. Ekolojik Feminizm/Eko-feminizm

Eko-feminizm, 1980’li yıllardaki ekolojik faciaların arka planı ile ortaya çıkan bir kavramdır. Eko-feminizm kavramı ilk olarak 1974’te Fransız Komünist Partisi’nin eski üyesi ve eşcinsel devrimci hareket olan FHAR’ın kuruluşunda görev alan feminist Françoise d’Eaubonne tarafından kullanılmıştır (Aktaran: Üzel, 2006: 105-106).

Akılcılığın doğuşuyla beraber doğanın dışlanması, değersizleştirilmesi, araçsallaştırılması ve doğa üzerindeki yıkıcı faaliyetler artmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında nüfus hızla artmış ve yüksek yıkım kapasitesine sahip silahlar üretilmiş, endüstrileşme ve nükleer araştırmalar hız kazanmıştır. Tabii tüm bunlar dünyanın ekolojik sistemine yıkıcı zararlar vermiştir. Bu zararlara gösterilen tepkiler “Derin Ekoloji, Toplumsal Ekoloji ve Ekolojik Feminizm/Eko-feminizm” gibi fikir akımlarının zuhur etmesine sebep olmuştur (Üzel, 2006:101). Eko-feministlere göre kadınlar ve erkekler arasında doğal bir fark vardır. Kadınlar ve doğa arasında ise yapısal bir ilişki vardır (Notz, 2012: 23). Ekoloji ile feminizm arasındaki bağ, doğanın ezilmesi ile kadının ezilmesi

---

atfedilmiş olduğunu kabul etikleri için ısrarla “cinsel yönelim” ibaresini kullanmaktadırlar. “Cinsel tercih” ibaresinde ise bir keyfiyet, gönüllü bir tercih söz konusu olduğu için bu söylemi kullanmaktan kaçınılmaktadırlar. Queer Kuram ise bu konuda LGBTT örgütlerinden ayrılmaktadır. Çünkü Queer Kuram, eşcinselliğin bir tercih olduğunu düşünmekte ve felsefi alt yapısında değişimi, devinimi barındırmaktadır. Bugün homoseksüel olan birinin yarın heteroseksüel olabilme ihtimaline her zaman açık olmuştur.

² Metnin bundan sonraki bölümlerinde herhangi bir anlam farkı gözetmeksizin homoseksüellik ve eşcinsellik kavramlarının ikisi de kullanılacaktır.

arasındaki bağ ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda eko-feminizm; ekolojik sorunlar ile doğanın, hayvanların ve kadınların baskı altına alınmasının temelinde erkeksi değerleri ve bu değerlerle bağlantılı olan toplumsal yapıyı görmektedir (Üzel, 2006: 114). Yani kadınlara yönelik kaba ve baskıcı muameleler doğaya duyulan nefret ve ekolojik felaketlerle bağlantılıdır.

Eko-feministler insanlığın iki cinsiyetli olduğunu düşünür. Ancak ataerkil sistem tarafından kadına uygulanan baskı ile doğanın çevre yıkımlarına maruz kalması arasında bir ilişki olduğunu iddia ederler. Eko-feministlere göre kadınlar, sahip oldukları doğurganlık özelliğinden dolayı kendilerini doğaya bağlı hissederek. Bu sebeple kadınlara annelik içgüdü ve iletişim gücü gibi özelliklerin doğuştan verili olduğunu düşünmektedirler. Bu özellikler sayesinde dünya genelinde var olan çevreyle ilgili, ekonomik ve sosyal problemlere çözümler üretmeye adanmışlardır (Notz, 2012: 23). Ancak eril mantık kadın-doğa özdeşliğine olumsuz anlamlar yükler. Oysaki akılcılığın doğusuyla beraber doğanın dışlanması, değersizleştirilmesi, araçsallaştırılması ve doğa üzerindeki yıkıcı faaliyetler artmıştır. İşte eko-feminizm, doğa üzerinde kurulan bu tahakküm ile kadınların ezilmesi arasında paralellik görmektedir. Bu bağlamda eko-feministler, kadın bedeni ve kadın bedenine uygulanan eziyetleri doğayla ve doğaya uygulanan tahakküm ile özdeşleştirmektedir diyebiliriz.

2.2. Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar

Daha önce de belirttiğimiz gibi kadın-erkek eşitlik sorunu ilk defa Fransız Devrimi sırasında dillendirilmiştir. Kadın haklarına ilişkin ilk teorik çalışmalar da bu dönemde yapılmıştır. Bu dönemde kadın haklarını savunan feminist hareketler “Birinci Dalga Feminizm” ya da “Erken Dönem Feminizm” olarak adlandırılmıştır. Yukarıda uzun uzadıya anlattığımız gibi 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Birinci Dalga Feministler kadının ataerkil/patriarkal sistemdeki ezilmişliği, kadının eğitim haklarının edinilmesi, mülkiyet hakkı, oy kullanma hakkı, miras hakkı konularında mücadele vermişlerdir. Birinci Dalga Feminizme yöneltilen eleştiriler, Birinci Dalga Feminizmin ‘kadının kamusal

alandaki karşılaştığı eşitsizlikler üzerine eğilerek, özel alanda karşılaştığı eşitsizlikleri ihmal ettiği' varsayımı üzerinedir. Yani Birinci Dalga Feminizmin aile, çocuk bakımı, cinsler arası ilişkiler gibi pek çok konu ve bu konuların geçtiği özel alandaki eşitsizliklere eğilmemesinden kaynaklanmaktadır (AÖFY, 2011: 66-67).

Erkeğin kadın üzerindeki baskınlığını ifade eden ataerkil/patriarkal sistemin eleştirildiği, kamusal ve kişisel eşitlik talep eden Birinci Dalga Feminizm/Erken Dönem Feminizmi, süreç içerisinde tanım ve hedefleri açısından bazı değişimler geçirmiştir. Sözgelimi 1960'lı yıllardan itibaren gelişen feminizmin teori ve uygulaması daha önceki feminizm biçimlerinden farklılaşmıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan İkinci Dalga Feminizm, Birinci Dalga Feminizmin ihmal ettiği konuları sorunsallaştırmıştır. Kadınların yasal haklarını büyük oranda kazandığı, eğitim oranlarının arttığı, refah devleti düzenlemeleriyle batılı ülkelerin çoğunda hayat standartlarının oldukça arttığı ve tıptaki gelişmelerle bireyin bedeni üzerindeki kontrolünün arttığı bir dönemde İkinci Dalga Feminizm şekillenmiştir. Bu feminizm, yasal olarak kadınlara verilen hakların, erkek egemen yerleşik toplumsal pratiklere çözüm sunmadığını düşünmektedir. Bu bağlamda özel alan ve özel alandaki eşitsizlik sorunları üzerinde durmuştur. İkinci Dalga Feminizme göre özel alan siyasetten ve güç ilişkilerinden bağımsız bir alan değildir. Yani özel alan da siyasidir/politiktir. Bu sebeple özel alanla bağlantılı olan kürtaj hakkı, doğum kontrol araçlarına ücretsiz erişim hakkı, çocuk bakımı gibi konular İkinci Dalga Feminizmin üzerinde önemle durduğu temel konulardır (AÖFY, 2011: 67-68). Bu gibi temel konuları, özellikle cinsiyet kimlikleri ve beden konularını merkeze alan feminizm türlerini Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar başlığı altında incelemek, araştırma konumuzun amacına uygun olacaktır.

2.2.1. Post-Modern Feminizm

Postmodern feminist teori postmodernizmden hareket etmektedir. Postmodern feminizmi açıklayabilmek için öncelikle postmodern teoriyi açıklamak gerekmektedir. Aslında postmodern teorinin felsefi altyapısında tanımlamalara

bir karşı duruşun varlığı, postmodernizm hakkında yeteri kadar bilgi vermektedir. Postmodernizmin ortak özelliklerinin neler olduğu henüz yanıtlanabilmiş değildir. Yine de bu terimin kuramsal bir bütünü anlattığı konusunda bir konsensüs vardır: Bu bütün Jean-François Lyotard ve Jean Baudrillard gibi düşünürlerin metinlerinden oluşan bir seçki ile bu seçkinin Jacques Lacan, Roland Barthes, Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi postyapısalcılar tarafından yazılmış başka metinler kümesince belirli bir tarzda okunması sonucunda geliştirilmesini kapsamaktadır (Marshall, 2005: 592). Postmodernizm düşüncesini savunanlar (bunların çoğu –Michel Foucault gibi– kendilerine postmodernist denilmesini reddetmektedirler), klasik toplum düşünürlerinin “büyük anlatılarından” ve modern dönemde popüler olan “ilerlemeci” yaklaşımlardan esinlenmişlerdir; ancak bu inancın çöktüğünü ileri sürmektedirler (Giddens, 2008: 152). Çünkü modernizmin üst-dilleri, üst-teorileri ve üst-anlatıları önemli farklılıkların üzerini örtme eğilimi göstermekteydi. Postmodernizm ise farklılığın iletişim güçlüklerinin, çıkarların, kültürlerin, mahallerin ve benzerlerinin karmaşıklığının ve gölge farklarının üzerinde durma eğilimi göstermektedir (Harvey, 2010: 134). Yani postmodern kuram, çağdaş toplumdaki indirgenemez çoğulculuk ve çeşitliliği yadsımamaktadır. Çağdaş toplumu gelenekselin karşıtı olarak modern kılan da bu çoğulculuk ve çeşitliliğidir. İşte postmodernin farkı; bu çoğulculuğun herhangi bir belirgin ilke uyarınca düzenlenip bütünleşmemesidir. Bu çeşitlilik ve çoğulculuğa şekil ve anlam kazandıracak herhangi bir denetleyici ve yönlendirici güç yoktur (Kumar, 2010: 127).

Sonuç olarak postmodernizm, Aydınlanma düşüncesine ve bu düşüncenin büyük teorilerine –büyük anlatılara– karşı iken; feminizm, Aydınlanma dönemiyle ilişkili olan modernizmle bağlantılı bir akım olarak var olmuştur. Modernizmle bağlantıları devam eden bir bakış açısına sahip olan feminizm, temelde büyük anlatı özelliğini taşıdığı için bu akımı postmodernizmle bağdaştırmak kolay değildir. Postmodernizm, feminizmin kadın cinsiyetini yücelten yaklaşımına yani hem erkek hem kadın cinsiyetçi yaklaşımlara karşı

çıkılmaktadır. Bu farklılığa rağmen benzeşen yönleri de olan bu iki teori, Aydınlanma düşüncesinin oluşturduğu hiyerarşilere ve hiyerarşik yapılara karşı çıkmaktadır. Aydınlanma felsefesi erkek cinsiyeti temeline dayandığı için feminizm, Aydınlanma felsefesine karşı çıkmaktadır. Postmodernizm ise, Aydınlanma felsefesini bütünüyle reddetmektedir (Güriz, 2011: 76). Farklı boyutta bir karşı duruş olsa da sonuçta her iki teori de Aydınlanma düşüncesine karşı bir tavır sergilemişlerdir. Dolayısıyla her iki teori arasında bazı paralelliklerin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Feminizm ve postmodernizm arasındaki bu karşılaşmanın kaçınılmaz amacı, birbirlerinin zayıflıklarını karşılıklı olarak ortadan kaldırırken güçlü yanlarını bütünleştiren bir perspektifin imkânını sağlamaktır. İşte bu durum postmodern bir feminizmin mümkün olabileceğini göstermektedir (Kara, 2012: 1386).

Feminizm, temel sorunsal olarak ele aldığı kadın sömürsü olgusunda, kadının ataerkil/patriarkal özelliğe sahip toplumlarda ezildiği, ikincilleştirildiği sorunu üzerinde durmaktadır. Kadın bakış açısının ve kadının yüceltilmesinin bu ikincilleştirme sorununu çözeceğine inanılmaktadır. Oysaki postmodern feminizm, kadın kategorisi üzerinde durulmasını, bütün kadınların faydasına olacak bir eşitlik teorisinden söz edilmesini doğru bulmaz. Evrensel anlamda kadından söz etmek yerine batılı kadın, lezbiyen kadın, üçüncü dünya kadını, zenci kadın gibi çoğulcu kadın kategorilerinden söz etmeyi doğru bulmaktadır (Güriz, 2011: 77). Yani postmodern feminizmin kaygılarından biri ve temel olanı, farklılıkların tanınmasıdır. Post-modern feministler, kadının konumuna dair yapılan ataerkil, ırk ve sınıf temelli yorumları “özcü” bulmaktadır. Bunun yerine farklılıkları temele alan ve farklılıkları kutsayan bir yaklaşıma sahiptirler. Bireyler ve gruplar arasındaki farklılıkların tanınması konusuna vurgu yapan postmodern feminizm, “ötekiliğin” olumlu yanının altını çizerek, ötekiliğin çoğulculuğu, çeşitliliği, farklılığı ve açıklığı simgelediğini savunmaktadır (Giddens, 2008: 523). Çünkü postmodern feminizme göre, Marksist, liberal, sosyalist feminizmlerde olduğu gibi kadın sorunlarının genelleştirilmesi ve her kadının sanki aynı sorunları yaşıyormuş gibi feminist teorilere konu edilmesi,

kadının çok çeşitli deneyimlerini yansıtmaktan uzaktır. Ve aşırı genellemelerden kaçınabilmek için ‘yapısöküme’ tabi tutulmalıdır.

Yapısalcılık ve postyapısalcılıktan etkilenen postmodern feministler, toplumda geçerli olan ve erkek üstünlüğüne dayanan sistemin ‘dil’ yoluyla sürekli olarak etki kazandığını ve gelecek nesillere aktarıldığını ileri sürmektedirler (Güriz, 2011: 78). Bu feministler erkek dilini ve eril bir dünya görüşünü yapısöküme uğratmanın yolunu aramışlardır. Bunun yerine, kadınların deneyimlerini daha iyi yansıtacak akıcı ve açık bir dil yaratmaya çalışmışlardır (Giddens, 2008: 523). Tabi bunu yaparken erkeklikle ilgili değerlerin yerine kadınlıkla ilgili değerlerin getirilmesini amaçlamamaktadırlar. Sadece kadın cinsiyeti yerine çoğulcu bir kimlik anlayışını benimsemekte ve cinsiyet, ırk, sınıf, etnik köken, yaş gibi değişkenlerle değerlendirmeyi uygun görmektedir. Postmodern feministlere göre tartışılması gereken asıl sorun sınıf, ırk, etnik grup, yaş, cinsel yönelim konularıdır (Güriz, 2011: 79). Bu konular üzerinde yoğunlaşmayı önerip ‘büyük anlatılar’ın reddini savunan postmodern feminizm, tabi ki de kadınların hayatlarını etkileyen ataerkillik ve kapitalizm gibi bütünlüklü yapıların eleştirisinden vazgeçmeyi salık vermemektedir. Bu feminist teoriye göre kadınların hayatları, bütün farklılıklarına rağmen, dünyanın her yerinde kapitalizm ve ataerkillik tarafından olumsuz etkilenmektedir. Bütünlüklü iktidar yapılarına karşı farklılığı kucaklayan, bununla beraber çeşitli mücadele biçimlerini birleştirebilen ortak bir mücadele zeminine de ihtiyaç vardır.

2.2.2. İslami Feminizm

İlk olarak radikal feminizm ile beraber sorunsallaştırılan beden konusu, birçok feminist yaklaşıma konu olmuştur. Beden konusunu temele alıp savunmalar yapan feminist yaklaşımlardan biri de “İslami Feminizm”dir. Beden konusunu

Şekil 2.5: İslamcı Feminizmin sembolü. İslam’ın simgesi olan ay ve yıldız feminizmin evrensel simgesi ile kullanılmıştır.

incelemesinden, yeryüzündeki Müslüman ülkelerin demografik yoğunluğundan ve dünyada büyük ses getirmesinden dolayı İslami feminizmi, özel olarak bir başlık altında ele alıp inceleme gereksinimi duyduk. Bu başlık altında Batı’da zuhur eden feminizmin, doğu ve özellikle İslam ülkelerindeki yansımalarına değinerek, “beden”e İslam’ın ve İslami feminizmin yaklaşım tarzını irdeleyeceğiz.

1979 İran Devrimi, başta Arap dünyası olmak üzere diğer İslam ülkelerini etkilemiştir. Bu devrimle pek çok kişi “geleneksel inancın” derinlerinde yatan kökleri hiçbir modernleşme çabasının ortadan kaldıramayacağını düşünmeye başlamıştır (Berktaş, 2009: 199). Bu devrim sonrasında –80’li yılların sonu ve 90’lı yılların başlarından itibaren– yan yana kullanılmaya başlanan İslam ve Feminizm kavramları arasındaki ilişki, gerilimli bir ilişki olmuştur. Çünkü feminist bakışa göre İslam dini, temelde kadın-erkek eşitsizliğine dayanmakta ve çok eşle evlilik, örtünme gibi İslami pratikler feminist hareketin önünde engel olarak görülmektedir. İslamcı bakışa göre ise, İslam’da kadın-erkek eşitliğinde sorun olmadığından feminizm, İslam’ın özüne zarar vermektedir ve feminizmde Allah’a isyan söz konusudur. İslamcılar, feministlerin özellikle aileye yönelttikleri sert eleştiriler ve üzerinde mücadele verdikleri sınırsız cinsel özgürlük, boşanma, doğum kontrolü ve kürtaj hakkı konularında feministlerden uzaklaşmaktadırlar. (Merçil, 2009: 109-111). Nazife Şişman (Aktaran: Koç, 2012: 19)’nın bakış açısına göre feminist jargondaki ‘bedenimiz bizimdir’ sloganı seküler bir öz içermektedir. İslamcılar arasında türban yasağına karşı durmak için bu sloganın kullanılması doğum kontrolü, boşanma, sınırsız cinsel özgürlük, kürtaj haklarını da desteklemenin önünü açmaktadır. Oysaki İslamcılar türban yasağı dışında diğer hakları İslam’a aykırı bularak kabul etmemektedirler. Müslüman için beden, kişinin kendisine verilmiş bir ‘emanet’tir. Dolayısıyla bedeni üzerinde nihai bir egemenliğe ve söz hakkına sahip değildir. Kişiyi, ruhunu yüceltmek için bedenini nasıl terbiye edeceği dini kaidelerle öğretilmiştir. Bu bağlamda Müslüman kadın, bu emanete riayet gereği başını örtmektedir. Koç’a göre ise ‘bedenimiz bizimdir’ sloganı ne seküler İslami feministlerin

dediği gibi seküler ne de İslamcı feministlerin dediği gibi şer'i bir öz içermektedir; bu dünyevi bir sesleniştir. Bu seslenişle kadınlar, varlıklarının kalesi olan bedenleri üzerinde diğer bir ölümlü cins olan erkeklerin egemenlik kurma ve denetim haklarının olmasına izin vermeyeceklerini ilan etmektedirler. Görüyoruz ki İslamcı feministler, kadının aile içinde bedeni yoluyla ezilmişliği tartışmasından ziyade İslam'ın kadına verdiği hakların kadının elinden alındığı üzerine yoğunlaşmışlardır. İslamcı kadınların, kimi noktalarda feministlerle aynı söylemi paylaştıkları da olmuştur. Bu konuları kadın bedeninin metalaştırılması ve medyada sömürülmesi, kadına karşı uygulanan şiddet olarak sıralayabiliriz. İslami feminist olan Margot Badran, 2009 yılında yayımladığı “Feminism in Islam” adlı kitabında feminizm ve İslam arasında gerilim olduğu varsayımına karşı çıkmaktadır. Ona göre bu iki kavram arasında zıtlık olmamasının yanında İslam dini kadın-erkek eşitliğine “Tanrı'nın sözü” olarak değinen tek dindir. Bu sebeple feminizm ve İslam arasında aslında ortak noktalar bulunmaktadır (Aktaran: Yılmaz, 2011: 2).

İslam ülkelerinde kadın bilinçliliğini ilk tetikleyenler Batılı sömürgeci erkeklerdir. Bunu, kadınların boyun eğdirilmesinin temel sebebi ya da kadınların kurtuluşunun tek yolu olarak İslam dinini gören oryantalist söylem takip etmektedir. Sömürgeci tecrübe, Müslüman toplumlardaki kültürel değişimde ve bu toplumların batı karşısında güçsüzleşmesinde, kadının özel bir yeri olduğuna inanmıştır. Bu amaç doğrultusunda doğu toplumlarında kadın, örtü, harem gibi kadınla ilgili konuları, İslam'ı olumsuzlayarak işlemiştir. İslami ülkelerin geri kalmışlığını kadının geri kalmışlığıyla bağlayan yaklaşımlara, Müslüman entelektüellerden kimisi savunmacı yaklaşımla karşılık verirken (Güç, 2008: 651-652) kimisi İslam'ın kadını ikincilleştirdiğini kabul ederek bu söylemleri desteklemiştir. Margot Badran doğu ülkelerindeki feminist hareketi, “seküler feminizm” ve “İslami feminizm” olarak iki gruba ayırmaktadır (Aktaran: Yılmaz, 2011: 2). Biz de Badran'ın yolunu takip ederek dini metinleri (Kur'an-ı Kerim'i) referans alarak, din ve gelenek içindeki kadının durumunu eleştirel bir bakış açısı ile değerlendiren, toplumsal cinsiyet eşitliğine özel bir önem veren, geleneğin ve

dini yorumların ataerkil/patriarkal karakterini sorgulayan bir söylemi benimseyenleri İslami feminist olarak adlandıracağız. Modern dönemde Sanayi Devrimiyle görünürlük kazanan eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi olguların ve teknolojik gelişmelerin önemi üzerinde duran, dinin yobaz yorumlarının kadını ikincilleştirerek ataerkil/patriarkal sisteme çanak tuttuğunu düşünen; toplumu modern gelişmelerden uzaklaştırıp gericiliği getirecek olan İslami yaşam biçimini eleştirel bir tarzda sorgulayan söylemi benimseyenleri ise seküler İslami feminist olarak adlandıracağız. Çoğu düşünür kendini feminist olarak tanımlamaya yanaşmasa da biz bu farklı bakış açısına sahip düşünürleri ayırt edebilmek adına böyle bir etiketle anacağız. Bu açıklama doğrultusunda Fatıma Mernissi, Nevval el-Saadawi, Nilüfer Göle gibi düşünürleri seküler Müslüman kadın grubuna (seküler İslami feministler); Amina Wadud Muhsin, Aziza el-Hibri, Asma Barlas, Hidayet Şefkatli Tuksal, Cihan Aktaş gibi isimleri ise İslamcı kadın grubuna (İslami feministler) yerleştirebiliriz (Güç, 2008: 653).

Şimdi İslami feministler hakkında daha ayrıntılı bilgi aktaralım. Kadının toplumsal konumu ve haklarıyla ilgili konularda İslam çizgisi içinde bir duruş sergilemek ve İslam'ı etik, kültürel ve ulusal kimliklerin önemli bir unsuru olarak konumlamak, İslami feminist kadınların ortak özelliğini oluşturmaktadır (Gürhan, 2011: 68). İslamcı kadınların bakış açısına göre Müslüman kadınlar, altı yüzlü yıllarda –İslamiyet ile birlikte– haklarına kavuşmuşlardır. Onun için batı kaynaklı olan feminizm gibi bir ideolojiye ihtiyaçları yoktur. Batılı feminist söylem, geçmişi eleştirerek kendini inşa etmektedir. İslamcı feminizm ise geçmişi yeniden ele almakta ve İslam'ın ilk yıllarında kadınların lehine başlatılan uygulamaları bugüne taşımaya çalışmaktadır (Güç, 2008: 667). İslami feminizm; seküler, liberal ve sosyalist yönelimli birçok feminizmin aksine dini yönelimlerinden kopmak istememektedir. Bu feministler İslam dinini kendi etnik, kültürel ve ulusal kimliklerinin bir unsuru olarak kabul etmektedirler (Tohidi, 2004: 280). İslami feministlere göre kadın, İslam diniyle beraber insani haklarına kavuşmuştur. İslam dini bu hakları verirken kadın ve erkeğin birbirlerini düşman olarak algılamasının aksine; dostane ve birbirlerine yardımcı olunan bir konum

sunmuştur. Bu bağlamda İslami kadın hareketi için 'cinslerin yozlaşmasını önlemeye çalışarak cinsler arasında barışı öngören bir harekettir' diyebiliriz (Merçil, 2009: 114). Hıristiyan olmasına rağmen kendisini İslami feminist olarak tanımlayan Badran, İslami kadın hareketinin hem modernizmi tanımlama hem de İslam'ı reforme etme açısından dikkate değer bir hareket olduğuna işaret etmektedir. İslami feminist diyebileceğimiz entelektüel Müslüman kadınların ortak özellikleri, kadının toplumsal konumu ve hakları konusunda İslam çizgisi içinde bir duruş sergilemeleri ve İslami etiği, ulusal ve kültürel kimliklerinin önemli bir unsuru olarak korumalarıdır.

Şekil 2.6: AminaWadud.

İslam çalışmaları alanında profesör olan Amina Wadud, İslami feminist olarak tanımladığı feministlerin görüşlerini şöyle ifade etmektedir: İslam

dini, aile ve toplum yaşamında ataerkil kalıpları öne çıkarmaktadır; ancak bu din, kadınları aşağılayan bir baskı unsurunu da emretmemektedir. Bu feministlere göre kadının gerçek doğası ev kadınlığı ve iyi bir anne olmaktır. Ücretli bir işte çalışmak ise ikinci plandadır. Erkek ise ailenin reisidir; ancak bu aile reisliği ona zorba olma hakkını vermemektedir. Wadud'un İslami feministler dışında tanımladığı seküler İslami feministler, İslamiyet'in cahiliye döneminde doğduğunu, İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in ise cahiliye dönemindeki kadın düşmanlığı ve ataerkil düzenin yaygın olduğu toplumu tanımladığı fikrini benimsemektedirler. Bu sebeple kadın-erkek eşitliğini yüceltmek yerine İslam'ın yeniden yorumlanmasını önermektedirler (Aktaran: İngün, 2005: 108). Bu yorumlarından dolayı seküler İslami feministler, "o zaman

siz İslam dininin evrensel bir din olmadığı iddiasını destekliyorsunuz” şeklinde eleştirilere maruz kalabilmektedirler.

Badran’ın iki gruba ayırdığı doğu feminist hareketinden olan seküler feministleri (biz ‘seküler İslami feministler’ ya da ‘seküler Müslüman feministler’ olarak anacağız), kendileriyle aynı kültürel arka plana sahip İslamcı feministlerden ayıran temel nokta; İslamcı feministlerin kutsal dini metinleri, söylemlerinin merkezine yerleştirmeleridir. (Güç, 2008: 653-654). İslami feministler, modernleşme hareketiyle görünürlük kazanan feminizmin, din olgusuna ve din olgusunu yanlış yorumlamasına karşı dini temele alan, dinin kadına yaklaşımını kutsal metinler çerçevesinde açıklamaya çalışan bir çaba içerisindedir. Böyle bir amaç uğruna var olmuştur. Seküler İslami feministler ise “gericiliğin”, “gelişmemişliğin”, modernleşmemişliğin” sebebini din olgusu olarak görmektedir. Yani eleştirilerini din olgusuna yöneltmek modernleşme projesine destek vermeye çalışmaktadır. Doğu ülkelerindeki seküler İslami feminizmin felsefi alt yapısında bu ilke yatmaktadır.

Din çerçevesinde feminizmi yeniden yorumlayan yeni feminist söylemlerin tüm Müslüman ülkeleri etkilediğini söylemiştik. Modernleşme hareketlerini tetikleyen Sanayi Devrimi, Fransız İhtilalı gibi sosyal olayların yaydığı eşitlik, özgürlük, milliyetçilik gibi düşünce akımlarının doğu ülkelerine yayılmasıyla beraber Türk toplumu da payına düşeni almıştır. Türk toplumunda kadın, batılılaşma sürecinden beri önemli bir yere sahip olmuştur. İlk izlerine Osmanlı döneminde rastladığımız batılılaşma sürecine Osmanlı batıcıları destek verirken Osmanlı muhafazakârları dini temel olarak batıcıların taleplerine karşı durmuşlardır. Bu iki kutuplaşma tabii ki “din ve kadın” algısı

Şekil 2.7: Nilüfer Göle.

çerçevesinde kendini göstermekteydi (Göle, 2008: 29-30). Yani bu uzlaşmazlık, kadının toplumdaki yerine ilişkin görüşlerden kaynaklanmaktaydı. Çünkü batıcılar için “cinsiyet eşitliği” ve “kadının özgürleşerek kamu yaşamına dâhil olması” toplumsal gelişmenin bir gereği iken, İslamcılar için kadınların “özel yaşamın, mahrem” dışına çıkarılması ahlaki çözülmeye yol açacak bir girişimdir (Göle, 2008: 50). Osmanlı batıcıları modernleşme sürecinin yalnızca kadının dini kurallar ve geleneksel bağlardan bağımsızlaşmasıyla gerçekleşeceğini savunmuştur. Osmanlı muhafazakârları ise kadınlara tanınan bu tarz özgürlüklerin toplumun ahlaki dokusunun çözülmeye yol açacağını savunmuşlardır. Bu görüşlerle bağlantılı olarak Osmanlı batıcılarına göre örtü, ‘geri kalmışlığın’ işareti olarak görülürken; Osmanlı muhafazakârlarına göre ‘erdem’in işaretiydi. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile beraber Osmanlı batıcılarının önü açılmıştır. Çünkü ülkemizde Kemalist reformların belkemiğini oluşturan kadın hakları, Türk modernleşmesiyle beraber ön plana çıkmıştır. Böylece kadınlar kamusal alanın parçası haline gelmiştir (Göle, 2008: 29-30).

Ülkemizin seküler feministleri arasında yer alan Nilüfer Göle (2008: 171)’ye göre Türk modernleşmesi, yerel örüntülerin ve geleneksel değerlerin dışlandığı bir medeniyet projesidir. Yani Türk modernleşmesi farklılaşma ve çoğulculuk gücü üzerinde yükselen sivil toplum girişimci ve yaratıcı gücü üzerinde yükselmemiştir. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin, her biri özerk alanları ve çoğulculuğu ifade eden liberalizme, şeriatçılığa, Kürtçülüğe ve komünizme karşı fobisi vardır. Cumhuriyet döneminde, kadınların kamusal alana çıkışlarının önündeki engeller ve cinsiyetler arası tecrit duvarları, batılı değerlerin etkisiyle yıkılmıştır. Bu etki Kemalist ideoloji ve reformların tecrübe ettiği devlet iradesiyle sağlanmıştır (Göle, 2008: 100).

Ülkemizdeki İslami feminizm tartışmaları daha çok “türban” simgesi üzerinden yapılmıştır. Türbanlı kız öğrencilerin örtüleriyle üniversitelere girmelerinin yasaklanmasının akabinde İslamcı hareketin radikalleşmesinde belirleyici bir güç haline gelen örtünme meselesi, 1983 sonlarında ülkemizdeki

üniversitelerde öğrenci propagandalarıyla sesini duyurmaya çalışmıştır. Bu yasakla beraber örtülü öğrenciler oturma eylemleri yapıp gösteri yürüyüşleri düzenlemiştir (Göle, 2008: 12-13).

Şekil 2.8: Cihan Aktaş.

İslami kadın düşünürlerinden Cihan Aktaş (2005: 204)'a göre İslamcı yaklaşımlar, İslam dininin özünde kadın-erkek hakları konusunda eşitlikçi bir misyona sahip olduğunu, kutsal kitaba referansta bulunarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım özünde eşitlikçi olan İslam dininin; sınıf sisteminin doğuşuyla, emperyalist sömürgeci egemen güçlere karşı tepki olarak ortaya çıkan kültürel direnişle değişik

biçimlerde saptırılmıştır. İslam'ın örtünme emrini yerine getirme çabasında olan kadınlar çeşitli suçlamalara maruz kalmaktadırlar. Oysaki başörtülü kadınlar görünürlükleriyle kendilerine özgü bir dil oluşturmaktadırlar. Yaklaşık 150 yıldır Batı ve Doğu, modernlik ve geleneksellik, İslam ve modern dünya arasındaki gerginlik ve çatışmaların simgesi haline gelen “türban”, kişinin kendi dinini yaşaması amacı taşımaktadır. Bu amacı hiçe sayan batıcıların, batılılaşma hedeflerini gerçekleştirmeleri yönündeki yöntemsizlik, giderek yerli ve dini simgeler karşısında daha batılı ve daha tahripkâr sayılan simgeler aracılığıyla bir bastırma tutumuna dönüşmektedir. Her ne kadar son yıllarda postmodernizmin etkisiyle mini etekli ve başörtülünün bir arada yaşayabileceği dillendirilmeye başlanmış olsa da, başörtüsü yasakları konusunda gösterilen inat, simge değişimleri kavgasında modernistlerin yetersizliklerinin bir itirafı olarak okunabilir.

Seküler İslami feministlerin bakış açısıyla yaklaşan Fatmagül Berktaş (2009: 114)'a göre ise, özellikle kadının örtünmesi isteğiyle sesini yükselten İslamcı feministler, cinslerin özgürce bir arada bulunmasının tehlikeli olduğu varsayımından hareket ederek kadının tecridini uygun görmektedirler. İslami emir diye kadının örtünmeye zorlanmasıyla, kadın cinselliği üzerinde hak sahibi olan erkek dışında başka bir erkekle görüşmesinin önlenmesiyle kadının özgürlüğü kısıtlanacaktır. Bu şekilde kadın, toplumsal faaliyetlerden dışlanacaktır.

Şekil 2.9: Fatmagül Berktaş.

İşte kadının fiziksel anlamdaki tecridini temele alan bu kısıtlamalar kısa sürede norma dönüşerek kadının görevinin boyun eğmek olduğunun içselleştirilmesine sebep olacaktır (Berktaş, 2009: 120-121). Kemalist ideoloji ve reformlar sayesinde karma eğitim, kadınların okuyarak meslek sahibi olmaları, kadınlara siyasi hakların verilmesi, kadınların peçe ve çarşaftan sıyrılması sağlanmış ve kadının gövdesel, kentsel ve kamusal görünürlüğü desteklenmiştir. Bu şekilde Kemalist ideoloji, kadının tecridini uygun gören İslamcılara karşı batıcı medeniyet projesini pekiştirmiştir (Göle, 2008: 102). Ancak 1970'li yıllarla birlikte, İran devriminin de etkisiyle, tüm Müslüman ülkelerde çarşafa girme isteği ortaya çıkmıştır. Bu etki Türkiye'de – özellikle 80'li yıllarda– laik eğitim kurumlarında, üniversitelerde İslamcı kız öğrencilerinin modernleşme süreciyle getirilen türban yasağının kaldırılması için oturma eylemleri ve açlık grevleri yapmasıyla kendini göstermiştir. İslami feministlerin de savunduğu “her Müslüman kadının Kur'an-ı Kerim'e göre örtünmesinin doğal bir hak olduğu” görüşüne seküler İslami feministler tepki göstermiştir (Göle, 2008: 114-117). Çünkü İslam dininin siyasi bir ideolojiye dönüştürülerek Türk milliyetçiliğinin dört temel fobisinden (liberalizm,

şeriatçılık, Kürtçülük ve komünizm) biri olan şeriatçılığın (Göle, 2008: 171) tekrar hortlayacağına dair korkuları mevcuttu.

Seküler İslami feminist olan Nilüfer Göle, İslamcılığın dolayısıyla İslami feministlerin savunduğu İslami giyim ve yaşam biçimini, İslami inanç anlayışlarını “gericiliğin”, “modernleşmemişliğin” ve “karanlık güçlerin” kaynağı simgeler olarak değerlendirmektedir. Bu simgelerin Müslümanları baskı altında tuttuğunu ve dışladığını düşünmektedir. Seküler İslami feministler ve İslami feministler arasındaki çatışma bu sebepten kaynaklanmaktadır (Göle, 2008a: 30).

Göle (2008a: 34)'ye göre modernist seçkinler tarafından çerçevesi laik ve homojen bir alan olarak belirlenen kamusal alan, İslami ahlakın kabul ettirilmeye çalışılmasıyla ve özellikle örtünme meselesiyle simgelenen İslami farklılığın üniversite, meclis, konser salonları gibi kamusal alanlarda görünmesiyle işgale uğramaktadır. İslamcı yaklaşımlar laik yaşam biçimini eleştirmenin yanı sıra kamusal alanın İslami yaşam biçiminin gereklerine göre kontrol edilmesini arzulamaktadır. Bu arzu doğrultusunda örtünme yoluyla kadınların iffetini kontrol etmeye, kamusal alandaki kadın-erkek karşılaşmalarını sınırlamaya, alkol tüketimini yasaklamaya, sanata sansür getirmeye çalışarak kamusal alanın ahlaki kontrolünü sağlamayı amaçlamaktadır.

Kendisini kadın, sosyalist, laik ve feminist olarak tanımlayan Handan Koç (2012: 68-69), tesettürü öneren İslamcılardan korktuğunu ifade etmektedir. Bu korkunun eskilere dayandığını belirterek 70'li yıllarda, solcuları yolundan çevirip İslam'ın beş şartının saydırıldığı ve bilmeyenlerin dövuğüğü bazen de kaçırılıp öldürüldüğü olayları hatırlatmaktadır. Gerçekten de seküler İslami feminist kadınlar, Kemalizm'le gelen modern yaşantının, eşitliğin, kadına verilen değerin İslamcı görüşle beraber yerle bir edilerek, eski şeriatçı sistemin tekrardan hortlayacağı konusunda kaygılanmaktadırlar. İslami feminist teorinin Türkiye'de siyasi yorumlarla dolu olduğunu yukarıdaki tartışmalardan anlamaktayız. Siyaset

kokan bu feminist yorumların nedenini ‘ülkümüzde siyaset uğruna dinin çokça suiistimal edildiği gerçeğine’ bağlayabiliriz.

2.2.3. Radikal Feminizm

Radikal feminist kuram, 1960’ların sonlarında ve 1970’lerin başlarında New York ve Boston’da geliştirilmiştir. Radikal feministler kendi bilinçlerine ‘Yeni Sol’daki erkek radikallerin aşağılayıcı davranışlarına gösterdikleri tepkiyle erişmişlerdir. Böylece New York radikal feminist gruplar, radikal feminist kuramın ana gövdesini geliştirmişlerdir. Radikal feministler daha çok kadının bedenine ve cinselliğine odaklanarak, toplumdaki tüm ezilme biçimlerinin ve baskının kökenini kadının ezilmesine bağlamaktadırlar. Yani özellikle ataerkilliğin ya da erkek egemenliğinin, kadınların baskı altına alınmasının kökeninde yer aldığını ileri sürmektedirler. Kadınlar ise kendilerini bastırılmış bir sınıf olarak görmeli ve diğer kadınlarla beraber, kendilerine baskı uygulayanlara –erkeklerle– karşı mücadele eden hareketlere yönelmelidir (Donovan, 2009: 267-268). Kadının toplumsal ilişkiler içerisinde ikincilleştirilmesini sorgulayan Radikal feministlerin amacı cinsiyetçi bakış açısını sona erdirmektir. Bu amaç doğrultusunda işi, erkekleri reddetmeye kadar götürmektedirler. Erkeği aşırı rasyonel, saldırgan ve duygusuz olarak tanımlarken; kadını bunun tam tersi – erkeklerden daha az saldırgan, barışçı, doğaya saygılı– olarak tanımlayarak kadının doğuştan üstünlüklere sahip olduğunu iddia etmiş ve ‘özcü’ bir bakış açısı sergilemişlerdir. Bu tavırlarıyla, kadını ikincilleştiren eril mantığın konumuna düşüklerinden eleştirilmişlerdir.

Radikal feminist kurama göre; evlilik kurumu, kadına eziyet etmenin temel formüleştirilmesi olduğundan ve aşk kurumu, kadını savunmasızlığa, bağımlılığa, sahipliğe itip kadının insan potansiyellerinin tam olarak gelişmesini engellediğinden reddedilmektedir. Bu kuram işi biraz daha abartarak evliliğin ve ailenin –yani heteroseksüel seks kurumunun– ortadan kaldırılmasını ve üreme için rahim dışı yolların geliştirilmesini savunmuştur (Donovan, 2009: 271-272). Kadın bedenini kuramlarının merkezine yerleştiren radikal feministler, cinselliği,

doğurganlığı, çocuk bakımını, anneliği politik alanın içine çekerek ‘özel olanın politik olduğunu’ savunmuşlardır.

Şekil 2.10: Bedene ve emeğe vurgu yapan bir grup feminist.

Radikal feministlerin, kadınların sırf kadın oldukları için erkek baskısına maruz kaldıklarını öne süren iddiaları, *İkinci Dalga Feminizmin* erken dönemlerine damgasını vuran ‘kız kardeşlik’ kavramını doğurmuştur. Kız kardeşlik düşüncesine göre, ataerkil/patriarkal bir toplumda erkek egemenliği yapısal bir “böl ve yönet” politikasıyla güvence altına alınmıştır. Kadınlar, cinsiyetçi çekirdek aile içine hapsedilerek hiyerarşik eril yapının genel ilkesine bağımlı kılınmaktadır. Bu şekilde hem birbirlerinden kopararak bölünmekte hem de kadın olarak ortak ezilmişliklerine ilişkin kolektif bilinçten uzak tutulmaktadır. Bu durumun üstesinden gelebilmek adına kadınların, ortak deneyimlerini ve erkek egemen düzene karşı duydukları hoşnutsuzluğu paylaşmaları gerektiği öne sürülmektedir. Ancak bu kız kardeşlik anlayışına kısa sürede feminist hareketlerin içinden eleştiriler yöneltildi. Keza Juliet Mitchel ve Ann Oakley, kız kardeşlik düşüncesinin siyasal bakımdan az

gelişmişlikkoşullarının parlak sözler ihtiyacını karşılayan bir kavram olduğunu ancak;

Şekil 2.11: “Kız kardeşlerimizi kurtaralım, kendimizi kurtaralım” yazılı pankartla kız kardeşlik düşüncesine vurgu yapan bir grup feminist.

kişisel deneyimlerin aktarılmasının ve kız kardeşlik düşüncesinin yüceltilmesinin, kendi kendilerini tekrar eden bir niteliğe sahip olduğunu belirtmişlerdir:

[Bunlar] bir başlangıç noktası olarak yararlıdırlar ama bunun ötesinde aynı derecede önemli bir diğer noktadan uzaklaşılmasına hizmet ederler. Bu, belki bir görünümün tanımlayıcı coğrafyasının ortaya konmasına benzer; harita yapımının belli bir noktasında artık arazide dolaşmak yerine çizim tahtasını çıkarıp çalışmak gerekir. Siyasal çalışma daima belli bir düzeyde kişisel yaşamlarla ilgili olsa bile, artık çizim tahtasını çıkarmanın geldiği kanısındayız (Mitchel ve Oakley1998: 17-19).

İkinci Dalga Feminizm, 1970’lerde, kadınlar için cinsiyet ve aileye yönelik haklara öncelik vermiştir. “Kişisel Olan Politiktedir” 1970’lerin popüler sloganıydı (Walters, 2009:185). Bu sloganı paylaşan diğer bir feminizm türü olan köktenci feminizm, ataerkilliğin kadın bedenini ve cinselliğini mal haline getirdiğini iddia ederek, toplumda kadınlara uygulanan baskının kaynağını genellikle aileye bağlamaktadır. Aile içi şiddet, tecavüz ve cinsel taciz gibi eylemler kadına uygulanan

baskının birer parçasıdır. Erkekler tarafından kadınlara, cinsellik ve güzelliğe ilişkin yaygın kanı dayatılmakta, erkeğe itaat eden ve zayıf bir bedene sahip olan kadın tipi idealleştirilmektedir. Köktenci feministler, bu şekilde kadının kendi bedeni üzerindeki söz hakkının sınırlandığını iddia etmektedirler (Giddens, 2008: 519). İkinci Dalga Feminizmin üzerinde yoğunlaştığı en önemli konulardan biri ‘kadınların kendi bedenleri üzerindeki haklarıdır’ diyebiliriz. Kimi feministler tarafından ‘gebelikten korunma’ ve ‘kürtaj’ hakkı ile ilgili propagandalar yapılmıştır. Margaret Sanger, *Family Limitation* başlıklı bir kitapçıkta, “gebelikten korunmanın, kadına karşılıklı ve tatminkâr bir cinsel eylem olanağı sağladığını” belirtmiştir. Yine bu dönemde kimi feministler tarafından ‘normal bir erkeğin cinsel gereksinimlerinin’ ‘normal bir kadınınkinden’ daha güçlü olmadığı ileri sürülmüştür. Yoksul kadınlara, gebelikten korunma önerilerinin sağlandığı doğum kontrol kliniği kurulmuştur (Walters, 2009: 128-131).

İkinci Dalga Feminizm de tıpkı erken dönem feminizmi gibi etkisini farklı ülkelerde göstermiştir: Federal Almanya’da 1967-1968 yıllarında otorite karşıtı öğrenci hareketinin sonucu olarak ortaya çıkan yeni feminizm, –sömürü ilişkilerini kadınların sözde özel problemlerine bağlayan– erkeklerin umursamazlığına karşı durmaktaydı. Bu yeni dalga feminizmle kadınlar, çocuk bakımı, üreme görevi ve sorumluluklarının politik çalışmada eşit katılımlarına engel olmasına başkaldırıyorlardı. Bu anlayışa göre geleneksel ve eril olan politika kavramı genişletilmelidir (Notz, 2012: 18).

Şekil 2.12: Kimisi esnek çalışmanın kadını eve hapsediği konusundaki, kimisi çocuk bakımında erkeğinde bir şeyler yapması konusundaki, kimisi de pozitif ayrımcılık düzenlenerek kadınlara erken emeklilik hakkının verilmesi konusundaki isteklerini dile getiren bir grup kadın.

Yeni dönem feminist akımlardan biri olan post-modern feminizm, kadının “ötekiliğinin” olumlu yanına vurgu yaparak farklı birey ve grupların (heteroseksüeller, lezbiyenler, siyah kadınlar, işçi sınıfı kadınları gibi) çeşitliliğini kutlamaktadır. Bu yaklaşım tarzı ile çeşitliliği, çoğulculuğu, farklılığı ve açıklığı simgeleyen post-modern feminizmin temel kaygılarından biri farklılıkların (sözelimi cinselliklerin, ırkların) tanınmasıdır (Giddens, 2008: 523). Görmekteyiz ki 1960’larda yoğunlaşan Yeni Dönem Feminizm ya da İkinci Dalga Feminizmi, klasik feminist hareketlerin üzerinde direttikleri eşitlik ve bireycilik konularına ilaveten toplumsal cinsiyet rolleri, cinsellik, beden, işbölümü, çoğulculuk gibi konulara eğilmişlerdir. Bu yönelimler feminist epistemolojinin çığır açmasına katkı sağlamıştır. “Toplumsal cinsiyet”, “cinsellik”, “beden” konularına eğilimin arttığını özellikle radikal feminizmde daha bariz görmekteyiz.

3. BÖLÜM: FEMİNİST EPİSTEMOLOJİDE EZBER BOZUMU: QUEER KURAMI

Feminizm türlerinde gördüğümüz üzere feminist epistemolojide, bireyler arasındaki biyolojik farklılıkların doğuştan geldiği kabul edilmekle beraber, toplumsal olarak inşa edilen kadınlık ve erkeklik rollerindeki mevcut eşitsizliğin “toplumsal cinsiyet” kavramı yoluyla giderilmesi ve kadınların özgürleştirilmesi adına bir çaba söz konusudur. Feminizmin toplumsal cinsiyet aracılığıyla kadın-erkek eşitliğine yaptığı bu vurgu zaman içinde feminizme yöneltilen yapıcı ve yıkıcı eleştirilerin de etkisiyle şekil değiştirmiştir. Kimilerince modernizmin sonu, kimilerince modernliğin ötesi, kimilerince modernizmin form değiştirmiş hali olarak yorumlanan postmodernizmin modernlikle arasındaki ilişkinin benzerini feminizmde görebilmekteyiz. Hatırlayacağımız üzere postmodernizm, modernizme yönelttiği yapıcı ve yıkıcı eleştirileriyle görünürlük kazanmıştır. Modernizmle arasında paralel görüşler olmasına rağmen modernizme yönelttiği eleştirilerle gündeme gelen postmodernizm için ne modernizmin kendisi diyebiliriz ne de modernizmden tamamen bağımsız yepyeni bir alan diyebiliriz. Modernizm ve postmodernizm arasındaki bu ilişkinin benzerini feminist epistemoloji ve feminist epistemolojinin ezberlerini bozan Queer Kuram arasında görmekteyiz. Feminist epistemolojinin tüm tartışmalarının ve savunularının temelinde yer alan “Toplumsal Cinsiyet” kavramı Feminizm ve Queer Kuram için elzem öneme sahiptir. Araştırma konumuzun da temel kavramı olan “Toplumsal Cinsiyet”, öncelikle ‘cinsiyet/biyolojik cinsiyet’, ‘cinsellik’, ‘cinsel yönelim’ kavramlarının açıklanmasını zaruri kılmaktadır. “Cinsiyet” (sex) kavramı bireyin bedeninin işleyişine gömülmüş biyolojik, fizyolojik ve genetik temelli farklılığı ifade etmektedir. Yani cinsler arasındaki biyolojik farka işaret etmektedir. Feminist teoride ise kadın ve erkek davranışı arasındaki sosyal olarak inşa edilmiş farklılıkları gösteren ve bu bağlamlarda farklı kullanımlara sahip bir kavram olarak tanımlanmaktadır. “Cinsel yönelim” kişinin cinsel ve duygusal manada hissettiği

çekimin yönüyle ilgilidir (Giddens, 2088: 497). Daha geniş tabiriyle bireylerin karşı cinse veya hemcinsine veya hem karşı cinse hem de hemcinsine karşı romantik ya da cinsel çekim hissetmeye yönlendiren kalıcı kişisel niteliğe verilen isimdir. Bu çekimler genelde heteroseksüel (farklı biyolojik cinsiyete sahip bireylerin cinsel yakınlığı), homoseksüellik (aynı biyolojik cinsiyete sahip bireylerin cinsel yakınlığı), biseksüellik (hem kendisiyle aynı biyolojik cinsiyete sahip hem de kendisinden farklı biyolojik cinsiyete sahip bireylerle kurulan cinsel yakınlık), aseksüellik (diğerlerine olan romantik veya cinsel çekim eksikliği) altında toplanmaktadır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Cinsel_y%C3%B6nelim).

“Toplumsal cinsiyet” (gender) kavramı ise kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde inşa edilmiş yönlerine dikkat çekmektedir (Marshall, 1999: 98). Judith Butler (Aktaran: Direk, 2012: 73), “toplumsal cinsiyet” (gender) kavramını heteronormativite¹ kavramının merkezine koymaktadır. Cinsiyet farklılığı mefhumunu ise gereksiz, işlevsiz, zararlı bularak söyleminin dışında tutmaktadır. Butler (Aktaran: Direk, 2012: 78-79), toplumsal cinsiyet normlarının davranışı düzenlemenin yanı sıra bedeni cinsiyetlendirdiklerini yani cinsiyetli beden ürettiklerini öne sürmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetlendirme cinsiyetin ‘maddeleşmesini/dert olmasını’ üreten normatif ve zorlayıcı bir pratiktir denilebilir. Butler, bedenin normu icra ederek ve bunu tekrarlayarak cinsiyetlendiğini düşünmektedir. Butler için norm, ihlal edilecek veya edilmeyecek bir davranış yasasıdır. Ona göre ne heteroseksüel ne de homoseksüel olarak doğabiliriz; heteroseksüel olsun ya da olması her cinsel yönelim, her arzu kültürel dir. Judith Butler’ın da aralarında bulunduğu Gayle Rubin, Adrienne Rich, Eve Kosofsky Sedgwick, Iris Marion Young gibi yazarlar, baskıcı olmayan bir toplumsal cinsiyet düzeninin ancak cinsiyette radikal bir değişimle gelebileceğini iddia etmişlerdir. Biraz daha ileri giderek cinselliğin kısmen ayrı bir inceleme ve eylem alanı olduğunu da savunmuşlardır (Warner, 2013: 150).

---

¹Heteronormativite; heteroseksüel ilişkileri destekleyen, heteroseksüelliğe sığmayan davranışları ise yasaklayan normlar çokluğudur.

Cinsiyet, bedenın işleyişine gömülmüş doğal bir olgu olduğundan kültürün dışında yer almaktadır. Oysa “cinsellik”cinsiyetten farklı olarak, bedensel bir olgu değildir; kültürel bir üretimdir. Bu nedenle cinsellikbedenlerin belirli bir yönüne veya niteliğine doğrudan atıfta bulunmaz. (Halperin, 2013: 87).Michel Foucault (Aktaran: Direk, 2009: 71)’ya göre beden, ona doğal ve özsel bir cinsiyet fikri yükleyen bir söylem tarafından belirlenmeden önce cinsiyetli bir varlık değildir. Söylem içinde ve iktidarla ilişkisi bağlamında beden, cinsiyetli bir varlık olur. Bununla bağlantılı olarak “cinsellik” ise iktidarın, söylemin, bedenlerin ve duygulanırlığın tarihsel olarak özgül bir düzenlenişidir. Bu bağlamda “cinsellik” cinsiyeti yapay bir kategori olarak üretmektedir. Normallığı kuran normları kuruluşları ve işleyişleri itibariyle sorgulayan, bunların insan doğasında temellenmediği; aksine toplumsal ve tarihsel olarak inşa edilmiş olumsal dayatmalar olduğu tezini savunan Foucault bu teze dayanarak, normallığın iktidar tarafından inşa edildiğini, ontolojik veya doğal bir zorunluluk taşımadığını; çeşitli tarihsel dünyalarda farklı görünüşler içinde belirlediğini ifade etmektedir (Direk, 2009: 70).Foucault’nun cinsellik tanımı, savunduğu bu tezden payına düşeni almaktadır: Ona göre *cinsellik*, bir şey, doğal bir olgu, insan öznelliğinin edebi gramerinde sabit ve hareketsiz bir öge değil, “bir politik teknolojiler bileşiminin” belirli bir kullanımıyla bedenlerde, davranışlarda, toplumsal ilişkilerde yarattığı bir etkiler kümesidir. Foucault’ya göre “cinselliği, iktidarın kontrol altında tutmaya çalışacağı doğal bir veri ya da bilimin yavaş yavaş açıklamaya çalışacağı karanlık bir alan olarak görmemek gerekir. Cinsellik, tarihsel bir tertibata verilebilecek bir isimdir: Kavranması zor gizli bir gerçeklik değildir; bedenlerin uyarılmasının, hazların yoğunlaştırılmasının, söylemi kısırtmanın uzmanlık bilgilerinin oluşumunun, denetim ve direnmelerin güçlenmesinin –bazı majör bilgi ve iktidar stratejileri uyarınca–birbiriyle ilişkilendiği büyük ve yüzeysel bir şebekedir o”(Aktaran: Halperin, 2013: 87-88). Foucault her ne kadar cinselliğin iktidarın denetimi altında olduğunu ortaya atsa da her şeyden bağımsız bir ‘cinsellik’ tercihinin mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Böylece kendisiyle çelişmektedir. Çünkü cinsellik

iktidarın denetimi altındadır. Yine de Foucault cinsellik, akılsallık ve öznelğin inşasını tartışarak “Queer Kuram”ın yolunu açmıştır.

Yamuk, ayrıksı, sapkın, tuhaf, acayip, şüpheli, iğreti, dengesiz, kötü, değersiz, çıkıntı, yoldan çıkmış anlamlarına gelen “Queer” kelimesi normalin dışında olan olumsuz anlamlar barındırmaktadır. Argoda ise “ibne” anlamına gelmektedir. Queer Kuramın kurucularından sayılan Judith Butler (2013: 125), Queer terimi hakkındaki görüşlerini şu sözlerle dile getirmektedir:

““Queer” terimi baskı ve muhalefetin, tutarlılık ve değişkenliğin statüsünü performativite dâhilinde sorgulayan bir çağırma (interpellation) olarak ortaya çıkar. “Queer” terimi, amacı isimlendirdiği özneyi utandırmak ya da bu utandırıcı çağırma üzerinden bir özne üretmek olan dilsel bir pratik olarak işlemiştir. “Queer”, gücünü tam olarak suçlama, marazileştirme (patolojikleştirme) ve hakaret ile ilintili bir hale gelmesini sağlayan yinelenmiş atf üzerinden türetir. Bu, homofobik² çalışmalar arasında zamanla bir sosyal bağ oluşturulmasına aracılık eden bir göndermedir. Çağırma, geçmiş çağırmaları taklit eder ve konuşmacıları sanki bir birlik halinde zaman boyunca konuşmuşlar gibi bağlar.”

Butler’ın da vurguladığı gibi heteroseksüellerin homoseksüelleri/eşcinselleri aşağılamak, suçlamak için kullandığı, birçok olumsuzluğu karşılayan Queer kavramı, homoseksüeller tarafından bilinçli ve stratejik olarak sahiplenilmiştir. Homoseksüeller bu tavırlarıyla cinsel sınıflandırmaları kabul etmediklerini, heteronormatif sistem tarafından sindirilmeyi reddettiklerini, “normal görünme ve davranma” fikrini protesto ettiklerini ima ederek sapkınlık ithamını kucaklamışlardır. Zeynep Direk (2009: 82) bu stratejik sahiplenişin mantığını şu sözlerle açıklamaktadır:

“İncitici sesleniş aynı zamanda incitilene incinmeyi farklı bir biçimde tekrar etme olanağını sunar ve böylelikle onu incinmenin yarattığı travmanın yörüngesinde kalmaya, mahkûmiyeti aşmaya muktedir kılar. Tekrar, tacizkâr amaçlara zıt yönde tacizin terimlerini yeniden anlamlandırma olanağını doğurur. İşte bu sayede queer, en başta bir dışarı atılma, dışkılama nesnesi muamelesi görme konumundan rüştünü ispat etme noktasına taşınmaktadır.”

Eşcinseller queer kavramını kullanarak dünyanın geri kalanının kendilerini (eşcinselleri) nasıl gördüklerini kendilerine hatırlatmaktadırlar. Cinsel sınıflandırmaları kabul etmeyen, heteronormatif sistem tarafından sindirilmeyi

---

²Homofobi; genellikle zayıf, hasarlı ya da başka şekillerde dışlanmış cinsiyetleri eşcinsellere atfedilmesi, gey erkeklerin “dişil”, lezbiyenlerin “eril” olarak nitelenmesi üzerinden işlemektedir.

reddeden “normal görünme ve davranma” fikrini protesto eden, sapkınlık ithamını kucaklayan Queer Nation ve ACT UP mensupları 1990 yılında New York’taki Onur Yürüyüşü’nde queerle ilgili mesajlar vermişlerdir.

Şekil 3.1:New York'taki Onur Yürüyüşü'nden birkaç kare.

Dağıtılan manifestoda “Queer olmanın zulme, homofobiye, ırkçılığa, kadın düşmanlığına, bağnazlığa, eşcinsellere yöneltilen nefrete karşı mücadele etmekle bir olduğu belirtilmiştir. Queerin, hem bir virüse karşı hem de AIDS kullanılarak eşcinselleri dünya yüzünden silmeye çalışan homofobiklere karşı mücadele ettiği ifade edilmiştir.”Queer Nation ve ACT UP mensupları da kendilerine queer diyerek dünyanın geri kalanının kendilerini nasıl gördüğünü kendilerine hatırlatmaktadırlar (Aktaran: Çakırlar ve Delice, 2012: 15). Queerin homofobik literatürdeki tüm olumsuz anlamlarına rağmen homoseksüeller tarafından neden sahiplenildiğini Butler (2013: 133) şöyle dile getirmektedir:

“Queer politikalarda,...‘queer’ kelimesinin reddedici gücünün cinsel meşruiyetin koşullarına karşı bir muhalefeti onaylayacak şekilde tersine çevrildiği yeniden imleyici bir pratik okuruz. Çelişkili, fakat aynı zamanda ümit vadeden bir biçimde, çeşitli homofobik çağırımlar üzerinden kamusal söylemin içine doğru ‘queerleştirilen’ özne bu terimi direniş adına söylemsel bir temel olarak üstlenir ve ona atıfta bulunur.”

İşte bunca olumsuz anlam yüklü olan queer kelimesinin bilinçli olarak kabul edilmesinin altındaki felsefi amaç budur. Çünkü queer kavramı, homofobiye karşı kullanılacak sinsi ve ironik bir silah olarak görülmektedir. Bugün ise bu “queer” kavramının, akademik çalışmalara konu olduğunu, bir kuramın adı olduğunu görmekteyiz. Akademik çalışmaların cinsellik konusundan uzak olduğu dönemde akademisyenler, akademinin cinsellikten arındırılmış uzamlarını Queer Kuramla beraber bozmuş, azınlığı biraz dışarı yaymışlardır. Lezbiyen ve gey eşcinsellerin çalışmaları karşısında kaygılanan insanlar Queer Kuramın, yalnızca queerler hakkında olmayan bir kuram haline gelmesini istemektedirler. Hem akademisyenler hem de eylemciler için “queer”, kendisini heteroseksüelden ziyade normale karşı tanımlayarak kritik bir eşiğe gelmektedir. Queer Kuramın evrenselleştirici ütopyacılığı, lezbiyen ve gey çalışmalarının daha azınlık temelli versiyonlarını tamamen ortadan kaldırmamaktadır (Warner, 2013: 170). Aslında Queer Kuramdan önce de beden, cinsel perhiz gibi konular işlenmiştir. Kültürel feministlerin lezbiyen hakları konusunda yaptığı çalışmalar örneklerden biridir. Ancak hiçbir çalışma Queer Kuramdaki kadar radikal ve cesurca cinsellik konusuna vurgu yapmamıştır.

Bugün toplumda hâkim olan, normal kabul edilen cinsellik heteroseksüel, tek eşli, evlilik içi, toplumsal “norm”larla desteklenen, üreme amaçlı olan; ancak ticari olmayan cinselliktir. Bu normal kabul edilen cinselliğin tersi özelliğe sahip olan homoseksüel, çok eşli, evlilik dışı, ticari amaçlı olan, üreme amaçlı olmayan cinsellikler ise anormal ve kötü cinsellik olarak değerlendirilmektedir. Akademik çalışmalara konu olan queerin karşısına aldığı, bu “norm”al kabul edilen cinsellik algısı ve bu “norm”al kabul edilen cinselliğin kaçınılmaz sonucu olan, cinselliğin sadece tek ve son derece sınırlı bir versiyonunun iyi ve kabul edilebilir olduğu anlayışdır (Erdem, 2012: 46). Cinsel düzenin heteroseksüel mantığı, dünyaya dair en standart anlatıların içine ve geniş bir toplumsal kurumlar çeşitliliğinin içine yoğun bir şekilde gömülmüştür. Bu sebeple queer, sadece hoşgörü veya eşit statüyü amaçlamakla yetinmez; bunun yanında bu kurumlara ve anlatılara karşı koymayı da amaçlamaktadır (Warner, 2013: 156). Dünyanın zorunlu ve arzulanabilir queer doğasını öne süren denemeler yazan Michael Warner (2013: 165)’e göre de heteroseksüel kültür kendisini ‘toplum’ olarak yorumladığı sürece ve heteroseksüel kültürün sahip olduğu ayrıcalıklı ehliyetle bu kadar çok imtiyaz yattığı sürece “zorunlu ve arzulanabilir bir doğa” gereklidir.

“Queer” genellikle lezbiyen, gey (gay), biseksüel, travesti ve transseksüelle (LGBTT), feminizmle, kimlik mücadelesiyle, sınıf mücadelesiyle bir tutulmaktadır. Toplumda tümsistem karşıtı hareketlerin, homoseksüellerin ve heteroseksüel karşıtı hareketlerin queer olduğu yolunda bir yanlışlık mevcuttur. Oysaki queer, LGBTT bireyleri kapsamadığı gibi kimi heteroseksüelleri de içermektedir. Bu bağlamda “Queer ne değildir?” şeklinde bir soruyu cevaplamak queerin ne olduğu konusunda bize sağlam bilgiler verebilecektir. Öncelikle queer, çok yakın oldukları hatta aynı oldukları düşünülen **LGBTT**’den farklıdır. Bunun yanı sıra queer siyasi duruş, etnik kimlik mücadeleleriyle aynı zemine oturmaya; feminizm, sınıf mücadelesi gibi kendinden önce gelen sistem karşıtı hareketlerle bir tutulmaya karşı çıkmaktadır. Her sistem karşıtı hareket queer olarak algılanmaktadır. Evet, queer ile etnik kimlik mücadeleleri, sınıf mücadelesi, ataerkil düzen eleştirileri arasında son derece girift ilişkiler mevcuttur (Erdem, 2012: 54). Butler’ın 2010’da Türkiye’de

yaptığı “Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karştı Siyaset” başlıklı konuşmasındaki queer tanımı da bu girift ilişkiyi desteklemektedir. Butler’ın bu konuşmasındaki tanıma göre ‘queer’, belirli siyasi hedefleri olan, dinamik ve farklılaşmış bir harekettir. Bu tanımlamadan da anlayacağımız gibi queerin homofobiyle, kadın düşmanlığıyla, ırkçılıkla mücadele etmenin yanı sıra her türden nefrete karşı verilen mücadeleyi desteklediği doğrudur (Aktaran Durudoğan, 2011: 87-88). Ancak her sistem karşıtı duruş queer değildir. Bu bağlamda feminizm ve etnik mücadelelerin queer siyasetle ters düştüğü noktalar vardır

Şekil 3.2: LGBTT'lerin gökkuşağı bayrağı.

LGBTT mensubu eşcinseller, toplum içinde kabul görmek, dışlanmamak, heteroseksüellerle aynı haklara sahip olmak adına LGBTT’lerin politikalarından biri olan “Biz de sizin gibiyiz”, “Bu da bizim doğamız”, “Biz de böyle yaratılmışız” sloganını kullanmaktadırlar. Heteronormatif kurallara uyararak kendi farklılıklarından taviz vermekte, böylece dışlandıkları yerlere girmeyi talep etmektedirler (Erdem, 2012: 51). Queer Kuramın mantığı çerçevesinden değerlendirme yaptığımızda queerin LGBTT olmadığını söyleyebiliriz; queer LGBTT’yi de kapsayan geniş bir

olgudur. Ancak LGBTT'den ayrıldığı çok önemli noktalar vardır. LGBTT bireyler eşcinselliklerini doğaya bağlayarak heteroseksüellere “Biz de sizin gibiyiz”, “Bu da bizim doğamız”, “Biz de böyle yaratılmışız” sloganlarıyla seslenmekte ve eşcinselliklerini bu şekilde meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Böyle bir seslenişte doğadeğiştirilmesi zor bir şey gibi takdim edilmektedir. Queer Kuram, LGBTT'lerden farklı olarak cinsel yönelimi “*kültür*”e bağlamaktadır. Beden cinsiyetli bir varlık olarak kültür tarafından üretilmektedir. Bu da Queer Kuramın bedeni “üretim” (production) olarak gördüğünün kanıtıdır. Bu bağlamda Queer siyaset, LGBTT'lerin yaptığı gibi farklı cinsel yönelimleri “doğa” terimini kullanarak meşrulaştırmanın eşcinselleri, heteronormatif iktidarın tehdidiyle karşı karşıya bırakacağını ileri sürmektedir. Yani heteroseksüel yönelim dışındaki tüm cinsel yönelimler doğuştan gelen bir şey ise, tıp bilimi kullanılarak eşcinsel yönelime sebep olan genler ayıklanıp, değiştirilebilir hatta böyle bireyler daha dünyaya gelmeden yok edilebilir (Direk, 2012: 84-88). Bugün heteronormatif bir iktidarla ayan beyan karşı karşıya olmamız bir daha karşılaşmayacağımız anlamına gelmemektedir.

Şekil 3.3:Heteroseksüel ilişkiye dair dayatmaları protesto eden bir grup.

Queer bakış açısı; gizliliği, korkuyu ve utancı cinsel kısıtlamalara çanak tutan temel silahlar olarak görmektedir. Cinselliğin sınırlarını aşmak için açıklığın önkoşul olduğunu öne sürmektedir. Homoseksüelliğin heteroseksüellik gibi “insanın doğası gereği” olduğunu, bireyin kendi tercihi olmadığını, dolayısıyla eşcinsellerin de heteroseksüeller gibi olduğunu ileri süren zihniyet“aslında akli başında herkes cinsel tercih hakkına sahip olsa heteroseksüelliği seçecek” varsayımını istemeden de olsa desteklemektedir. Bu yorum gizliliği, utancı teşvik etmekte, onaylamakta ve normalleştirmektedir (Erdem, 2012: 53).

Şekil 3.4: Son dönemlerin farklılık söyleminden cesaret alıp farklılıklarını haykıran bir grup travesti.

Queer Kuram, “Farkımız yok”, Biz de sizin gibiyiz” sloganlarını zikreden LGBTT eşcinsellerinin zihniyetine karşıdır ve bu sloganların yerine “Farklıyız ve farklılıkların tanınmasını, korunmasını ve çoğaltılmasını istiyoruz” söylemini benimseyip felsefi arka planına bu tarz söylemleri yerleştirerek normallik iddialarının bir yanılsamadan ibaret olduğunu vurgulamaktadır. Dışarıda olmaktan hiçbir rahatsızlık duymayan hatta içeridekileri de dışarıya davet eden Queer siyaset, dışarıda bırakılmışlık sayesinde egemen sisteme eleştirel bir mesafeden bakma şansı yakalandığını ileri sürmektedir. Bunun içindir ki Queer siyaset LGBTT’lerin yaptığı gibi dışlanılan yerlere girmeye çalışmayı reddetmekten, egemen sisteme eleştiriyi güçlendirmekten yanadır. LGBTT’lerin uymaya çalıştığı toplumsal normlara isyandan yanadır (Erdem, 2012: 51). Sözün özü Queer, tüm asimilasyoncu politikalara karşı bir duruş sergilemektedir.

Queer, bir şeylerin başka şeylerle aynı sayılmasına karşı çıktığından queer ile LGBTT'yi bir tutamayız. Çünkü LGBTT bireyleri, heteroseksüellerle aynı haklara sahip olmak, dışlandıkları yerlere girebilmek adına “Biz de sizin gibiyiz” tarzındaki aynılık sloganlarını sıklıkla zikretmektedirler. Bu sebeple queer siyaset, LGBTT siyasetinden farklı hatta ona karşı bir siyaset olarak ortaya çıktığından, queeri LGBTT ile bir tutmak, queer duruşu yok saymak anlamına gelmektedir (Erdem, 2012: 53-55). Queer siyasetin LGBTT'lerin ‘aynılık söylemi’ni şiddetle eleştirmesi, homoseksüellerin tarihsel süreç içerisinde uğradıkları işkenceleri bizlere unutturmamalıdır. Homoseksüel bireyler tarihte birçok etiketlenmeye maruz kalmışlardır. Birçok bulaşıcı hastalığın, AIDS'in sebebi olduğu varsayılan eşcinseller sürgün edilmiş, cezaevlerinde, emniyette türlü işkencelere maruz kalmış, tıp uzmanları tarafından denek olarak kullanılmış, basın ve medya aracılığıyla fişlenmiştir (Eşsiz, 2012: 185-245). Veysel Eşsiz'in “Devletin Eli, Beli, Sopası:

Şekil 3.5: Çalışma hakkı ve barınma hakkı kısıtlanan bir grup homoseksüelin protestosundan bir kare.

Anlatılmamış Sürgünden ‘Kabahatlere’ Türkiye’deki Trans Bedenin Denetimi” adlı makalesinde Türkiye’deki eşcinsellerin maruz kaldığı muameleler ayrıntılarıyla dile getirilmiştir. Bugün ise gittikçe artan eşcinsel cinayetleri haberlerini gazetelerde

okumaktayız. Eşcinsel olduğu anlaşılan ve ailesi tarafından öldürülen, “Zenne³” adlı filme konu olan Ahmet YILDIZ cinayeti örneklerden biridir. Böylesi dışlanan, işkence edilen eşcinsellerin LGBTT örgütünün dillendirdiği “Biz de sizin gibiyiz” sloganını desteklemeleri kendilerini koruyabilmeleri adına kaçınılmaz olan bir davranıştır. Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda LGBTT örgütünün, Queer Kuramdaki gibi homoseksüelliği bir aykırılık, bir tuhafılık olarak benimsememeleri ve heteroseksüellerden farklı olduklarını kabul etmemeleri gayet manidardır.

Şekil 3.6: Eşcinsel cinayetleri protesto eden bir grup..

Yukarıda uzun uzadıya belirttiğimiz farklılıklara rağmen LGBTT ile queer cinselliğin örtüştüğü noktalar da vardır: Her ikisinin de cinsellikten anladığı üreme amaçlı cinselliğin dışında bir cinselliktir. Zaten homoseksüellik tanımı gereği üreme amacı gütmeyen bir cinselliktir. Queer cinsellik ise bir adım daha ileri giderek, üreme amacı gütmeyen için, cinselliğin ve cinsellikle ilgili mücadelelerin tüm sapkınlıkları içermesi gerektiğini öne sürmektedir (Erdem, 2012: 53-55). Yine de bu benzerlik queeri LGBTT ile eş tutmayı haklılaştırmamaktadır.

Queer Kuram, *feminist kuramdan* doğmuştur. Ayrıca Butler'ın feminizm eleştirisinden beslenmektedir (Direk, 2012: 73). Bu bağlamda feminizmle benzer

³ Zenne; yönetmenliğini M. Caner ALPER ve Mehmet BİNAY'ın yaptığı 2011 yapımı bir dram filmidir.

yönlerinin olması gayet doğaldır. Feminizmle benzer yönlerinin olması ve feminizm eleştirisinden doğmuş olması Queeri feminizmle eş tutan görüşleri haklılaştırmamaktadır. Dolayısıyla Queer Kuram feminizmin bir türü ya da feminizmin kendisi değildir. Cinsiyet farklılığını kadın cinsi ve erkek cinsi ile sınırlayıp ataerkil düzenin kısıntılarıyla yoğrulan toplumun kadın cinsi üzerindeki tahakkümünü, kadının ikincilleştirilmesini eleştiren feminizm, cinsiyeti kadın-erkek şeklinde iki ile sınırlaması noktasında heteronormativiteye destek verip heteronormativiteyi güçlendirip, meşrulaştırdığı gerekçesiyle Butler tarafından eleştirilmekte ve Queer Kuramdan ayrılmaktadır(Aktaran: Direk, 2012: 82-83). Bu bağlamda Queer siyaset, cinsiyet farklılığı (kadın cinsi-erkek cinsi) kavramı üzerinde durmaktansa “toplumsal cinsiyet” (gerder) kavramı üzerinde durmayı tercih etmiştir.Kadın cinsiyetle ilgili yapılan dişil farklılıklar sadece iki cins (kadın cinsi-erkek cinsi)olduğu varsayımından hareket etmektedir. Oysaki toplumda, kadın veya erkek kategorilerine sığmayan trans oluşlar mevcuttur.

Butler (Aktaran: Direk, 2012: 83)’a göre, feminist kuramdaki gibi cinsiyet farklılığı (yani kadın cinsi-erkek cinsi gibi)söylemleri Queer Kurama bir fayda sağlamamaktadır. Queer Kuram için “toplumsal cinsiyet” (gerder) kavramı daha önemli bir yere sahiptir. Cinsiyete (sex) doğal bir olguymuş gibi atıfta bulunarak kadın cinsi-erkek cinsi ayırımına gitmek, Toplumsal cinsiyet (gerder) kavramının tanımı gereği, queer siyaset açısından onaylanmamaktadır. Yine “toplumsal cinsiyet” (gerder) kavramının tanımı gereği queer olmak inşa edilmiş olmak, hala inşa ediliyor olmak; dolayısıyla doğal olmaktır.

Hem feminizm hem de etnik mücadeleler tanımı gereği doğuştan gelen farklılıklar üzerine kuruludur. Queer siyaset ise cinselliğin doğuştancı tanımına karşı çıktığından bu sistemler ile çelişmektedir. Toplumda bir insanın cinsel yöneliminin normal olup olmadığı heteroseksüel normlar tarafından belirlenmektedir. Feminizm, “toplumsal cinsiyet” (gerder) kavramı yoluyla bu dar anlayışın varsayımlarını kadınları özgürleştirmek adına sorgulamıştır. Queer kuram ise, bu sorgulamayı radikalleştirerek feminizmi heteronormatif bir söylem olmaktan çıkmaya zorlamıştır

(Direk, 2012: 72).Queer ve feminizm arasında farklılıkların yanı sıra benzerlikler de vardır. Queer'in felsefi altyapısında yer alan "ötekileştirmeye karşı duruş" feministlerin de başat sloganlarından. Kadının ikincilleştirilmesini, kadının üzerindeki tahakkümü ve ötekileştirmeyi eleştiren feminizmin bu mücadele alanı Queer Kuramın teorik altyapısında da mevcuttur. Özel olarak kadın için değil de tüm ötekileştirilenler için mücadele etmektedir. Bu,ötekileştirilen bir kadın ise tabi ki onun için de mücadele edilmelidir. Bugün queer, feministlerin sorunlarını ön plana çıkaran pankartlar açıp, alanlarda bu sorunları sloganlaştırmaya da felsefi altyapısında, feministlerin uğruna mücadele ettiği kadının ezilmişliğine feministler gibi karşı durmaktadır. Dolayısıyla Queer Kuram, alanlarda yapılan bir destekleme şeklinde değil; ama teorik felsefi temelleriyle feministlerin de dertlerine deva olmaktadır.

Queer'i feminizm ve LGBTT'den farklı kılan özelliklerden biri **kimlik politikasına** yaklaşımdır. Feminizm ve LGBTT politikaları büyük oranda kimlikçi yönelimler göstermektedir. Queer politika ise kimlikçi yönelimden ziyade kimliksizleşme politikaları sergilemektedir. Queer'in akademik camiada görünürlük kazanmasıyla kimlik ve kimlik farklılığını savunanlar tedirgin olmuşlardır. Çünkü bilindiği gibi Queer, LGBTT örgütlerinin kimliklere yaklaşımından farklı olarak, kimliklerin verili ve doğal olmadığını; inşa edildiğini kabul etmektedir (Partog, 2012: 176). Bu bağlamda Queer kavramı, *object* olanın bir yeniden anlamlandırmanın alanı haline gelişinde bütünselleştirici ve dışlayıcı kimliklere karşı çıkan bir düşüncenin ana kavramlarından biri haline gelmektedir (Direk, 2009: 69).Özcü

Şekil 3.7: Cinsel yönelim ayrımcılığını ve cinsiyet kimliği ayrımcılığını protesto eden bir grup.

tanımlamalara karşı olan Queer, normal olanın, baskın olanın, sabit kategorilerin eleştirisidir. Queer Kuram heteroseksüelliğin hegemon olmasını eleştirmekle yetinmemekte bütün normleştirme stratejilerine karşı bir anti-kimlik söylemi içermektedir. Bu bağlamda Queer, bir kimlik eleştirisi niteliği de barındırmaktadır. Çünkü hemen hemen bütün kimlik politikaları hiyerarşi, dışlama, itaat, disiplin ve normleştirme üzerine kuruludur. Oysaki queer, yapıbozumcu bir yaklaşımla hem kimliklerin çoğalmasını savunmakta hem de kimlik nosyonunu aşarak kültürel bir çoğulculuğu hedeflemektedir (Taş, 2012: 303-304).

Queer Kuramda **sınıf**, kuşkulu şekilde yararsızdır. Feministler ve başka “...izm” ve “...ist”ler Marksist düşüncede statü çatışmalarının sınıf çatışmalarına genel olarak tabi kılınmasına itiraz etmektedirler. Queer Kuramda ise toplumsal analizde “queer bireylerin oluşturduğu grup ya da grup olmayan” türünü tarif edecek karşılaştırılabilir bir kategori olmaması da queerin sınıf/etnik mücadelelere yaklaşımı

hakkında bizlere bilgi vermektedir. Feminizmde “kadınların belirli bir ekonomik sınıf olarak kurulup kurulmadığı” yönünde tartışmalar olmasına rağmen; Queer Kuramda bu soruya yer yoktur. Bu bağlamda queer bireyler, başkalarından temelde farklı bir toplumsal gruptur, sadece bir sınıf olmadığı kadar bir statü grubudur (Warner, 2013: 169).

Queer’in ne olmadığını olabildiğince açıklamaya çalıştık. Queer’in tam anlamıyla bir tanımını yapmak, sınırlamalara ve sabit olana karşı olan Queer’in doğasına aykırıdır. Bu aykırılığa rağmen kimi düşünürlerimiz Queer’in ne olduğunu bizlere açıklamaya çalışmışlardır. Bunlardan biri olan David Halperin (Aktaran: Taş, 2012: 303-304)’in queer tanımlamasında queerin, belli bir objeye işaret etmediğini görmekteyiz. “*Norm* ile olan muhalif ilişkisi queerin belirleyici özelliğidir. Queer; normale, baskın olanla, meşru kılınanla sürekli bir anlaşmazlık halindedir. Doğrudan atıfta bulunduğu tikel hiçbir şey yoktur. Özcü tanımlara karşı duran, özü olmayan bir kimliktir.” Heteroseksüellik dışındaki tüm cinsel yönelimleri birleştiren bir kimlik politikası olmaktan ziyade, bütün normalleştirici, baskıcı toplumsal zorlamalara karşı ana akım heteroseksüel ve homoseksüel kategorileri reddedişi Queer Kuramın karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Queer, cinsel çeşitliliğin homoseksüel ile heteroseksüel gibi iki kategoriye indirgenmesine karşı bir duruştur (Erdem, 2012: 44). Bu bağlamda “queer” için, bir kavram ve kuramın, politik bir görüş ve duruşun adıdır diyebiliriz. Butler (2013: 130)’a göre sınırları önceden tam olarak belirlenmemiş olan bu queer terimi bugün genç lezbiyenler ve gey erkekler için, lezbiyen müdahaleler için, terimin antihomofobik politikalarla bir bağlılığı olduğunu beyan eden biseksüeller ve heteroseksüeller için söylemsel bir toplanma alanı haline gelmiştir. Butler’a göre neyi kapsadığı önceden tam olarak belirlenmemiş olan bu queer kavramının “kullanımı önceden sınırlanmış olan” bu tanımı, queer teriminin spesifik tarihselliğini ifşa etmek için, doğrulamak ve yeniden şekillendirmek adına korunmalıdır.

Gündelik politika mantığında cinsellik genellikle toplumsal kurumlar ve normlara dair görüşlere bağlanmaktadır. Queer bir anlayışla yaklaşan her

homoseksüel kendisine yapıştırılan etiketin bu toplumsal kurumlar ve normlar aracılığıyla zuhur ettiğini bilir. Queer olmak sürekli bu meselelerle ilgili yerel ve bölük pörçük olarak ama hep sonuçlarıyla birlikte kavga vermek anlamına gelmektedir. Bu ise, cinsiyet farklarının, devletin neyden yana olduğunu, sağlıklı yaşamın neyi gerektirdiğinin (bilindiği gibi tıp bilimi aracılığıyla AIDS'in ve birçok bulaşıcı hastalığın kaynağı olarak homoseksüellik gösterilmiş ve homoseksüelliğin sağlıklı yaşamı imkânsızlaştırdığı ileri sürülmüştü) yaygın manasına karşı koyabilmek anlamına gelmektedir (Warner, 2013: 155-156). Queer homoseksüelliğin norm olarak algılanmasına, heteroseksüel olmayanın ötekileştirilmesine karşı durmaktadır. Bu çerçevede heteronormativitenin icadı olan "ben" ve "öteki" kurgularının inşasını alaycı, kışkırtıcı, teatral gösteriler aracılığıyla sorgulamaktadır. Ayrıca lezbiyen ve geylerin (gay) kendi farklılıklarını koruyarak bir azınlık grubu oluşturmalarına karşı durmaktadır. Normalliğe atıfta bulunan ve sistem eleştirisinden kaçınan siyasi duruşları da eleştirmektedir. Queer, özgürlükçü kimlik siyasetinin olumlayıcı ve azınlıklaştırmacı tavrını sorgulamaktadır. Norma karşı olan radikal bir farklılık siyasetini gözetten olasılıkların taraftarıdır (Çakırlar ve Delice, 2012: 16). Söylemsel ikiliklere dayalı ayrışmalara karşı bir duruş sergilemektedir. Biyolojik ve toplumsal olan arasındaki geçişliliği, akışkanlığı ve kimliksizleşmeyi savunmaktadır. Dolayısıyla belirli kimlik grupları için sivil haklar talep etmektense asimilasyoncu olmayan stratejilere yönelmeyi tercih etmektedir (Yardımcı, 2012: 226-227).

Şekil 3.8: Eşcinselliğin hastalık olduğunu ileri süren söylemleri protesto eden bir grup.

Queer, cinsellik alanındaki mücadeleyi eşcinsellikle sınırlamamaktadır. Bu sebeple Queer siyasetin öznesi “cinsellik”tir diyebiliriz. Queer siyaset için temel sorun cinsel çeşitliliğin heteroseksüel-homoseksüel şeklinde ayrılmasıdır. Ayrıca Queer siyaset, heteroseksüelliğin bütün cinsel sınırlamaları içermek durumunda bırakılmasına ve homoseksüelliğin diğer tüm cinsel çeşitlenmeleri sırtlanmak durumunda bırakılmasına karşıdır. Çünkü homoseksüellik, olası cinsel çeşitlenmelerden sadece bir tanesidir. Queerin karşı olduğu şey, “cinselliğin tek bir olası biçimle sınırlandırılmasıdır. Kısaca cinselliğin sınırlandırılmasıdır.” (Erdem, 2012: 49). Heteronormatif cinsellik bizi, cinselliği farklı cinsiyete sahip iki kişi arasında yaşanabilecek bir olgu olarak görmeye zorlamaktadır. Heteronormatif cinsellik, hareket alanı olmayan, herhangi bir çeşitlemeyi dışlayan, kişiler arasındaki farklılıkları yok sayan, cinselliği kendini ifade alanı olarak algılamayı olanaksızlaştıran bir tektipleştirmenin adıdır. Queer duruş, başta heteroseksüel

cinsellik olmak üzere, cinselliği bu dar kafesten kurtarmayı, cinselliğe daha geniş bir alan sağlamayı, çeşitlilik ve farka olanak tanımayı hedeflemektedir. Bunu ise, var olan farklılıkların farkına varılmasını sağlayarak yapmaktadır (Erdem, 2012: 48).

Queer Kuramın, LGBTT örgütlerinin zihniyetini anımsatan homoseksüelliğin de heteroseksüellik gibi kişinin kendi iradesi dışında gelişen değişmez bir olgu olduğu yolundaki aynılık söylemine ve özcülüğü barındıran yorumlara karşı olduğunu belirtmiştik. Homoseksüellik ve heteroseksüellik de dâhil, herhangi bir cinselliğin değişmez ve sabit olarak tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Değişimin mümkün, gerekli hatta kaçınılmaz olduğunu varsayan Queer siyaset, cinselliğin zaman içinde değişebilen dinamik bir yapı olarak ele alınmasını önermekte ve siyasi çıkar için bile olsa farklılıkların törpülenmesini reddetmektedir (Erdem, 2012: 50). Judith Butler (Aktaran: Çakırlar ve Delice, 2012: 18-19), Queer pratikte asıl meselenin, siyasi gündemini dinamik değişken bir ilişkisellik çerçevesinde sürekli yenileyen bir faillik olduğunu düşünmektedir. Bu yorumuyla Butler “queer” kavramına zaman ve mekân içinde dönüşebilecek bir kıvraklık kazandırmaktadır.

Queer Kuram, genelde tüm insanların, özellikle de heteroseksüel olmayan insanların toplumsal olarak kısıtlanan özgürlüğünün önündeki zihinsel engelleri aşmayı amaç edinmiştir. Bu amaçta direktmesi, heteroseksüelliğin bir “norm” olarak toplumda yer etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda heteroseksüelliğin “norm”al; onun dışındaki cinselliklerin ise “norm”al dışı olarak etiketlenmesi ve dışlanması heteroseksüelliğin zorunlu olduğunun kanıtıdır. İşte Queer Kuram bu zorunluluğa ve “norm” olarak algılanmaya karşı durmaktadır. Bu bağlamda heteronormativiteyi sorunsallaştırmaktadır. Ancak bu, heteroseksüelliğin dışlanması ve onun dışında kalanların desteklenmesi anlamına gelmemektedir. Sadece hem heteroseksüelliğe hem de heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimlere bir varoluş biçimi veya seçim olarak saygı duyulmasını önermektedir (Direk, 2012: 73). Queer’in normatif olana karşı oluşunu Colebrook (2011: 214) şu sözleriyle en sade şekliyle ifade etmektedir:

“...queer kuram daima normal olanı rahatsız etmeye devam edecektir ve eğer bir gün homoseksüellik ve biseksüellik meşru toplumsal modeller haline gelirse, bu queerin işinin bittiği anlamına değil, aksine, zemininin başka yöne kaydığı anlamına gelir: içsel bir iktidara sahip olmaksızın, kabul görmüş normallik ve normatifliği sorgulamayı sürdürecektir.”

Homoseksüellik, toplumda “norm”al olarak kabul edilen heteronormatifin dışında konumlandığı sürece Queer cinselliğin bir parçasıdır. Ancak diğer tüm normlara uygun biçimde değerlendirildiği ve kabul edilebilir bir cinselliğe dönüştüğü andan itibaren queerliğini yitirecektir (Erdem, 2012: 46).

Kimi düşünürler Queer bakışın temelini oluşturduğunu düşündüğü bir takım kriterler sıralamaktadır. Mesela Tuna Erdem (2012: 39-42), Queer bakışın temelini oluşturduğuna inandığı beş aksiyomdan söz etmektedir: (1) Haz almak iyi, önemli ve gereklidir. (2) Cinsel tatmin iyi, önemli ve gereklidir. (3) Cinsel tatminsizlik, hem bireysel düzlemde hem de toplumsal düzlemde görmezden gelinemeyecek kadar ciddi bir sorundur. Ve yarattığı sorunlar, cinsellik alanıyla sınırlı değildir. (4) İnsanlar birbirinden farklıdır. Farklı şeylerden haz alır, farklı şeylerle tatmin olurlar. Bir kişiye haz veren şey başka bir kişiyi rahatsız edebilir. (5) İnsanlar değişirler. Hayatının bir döneminde insana haz veren veya/ve insanı tatmin eden şeyler, başka bir döneminde ona haz vermemeye başlayabilir ya da tam tersi olabilir. Tuna bu aksiyomları örneklendirerek uzun uzadıya açıklamaktadır. Ancak ileri sürdüğü beşinci aksiyom en fazla sorun yaratabilecek bir önermedir. Çünkü bu aksiyomdan yola çıkarak “Mademki insanlar değişiyor o halde toplumsal normlara ve kısıtlamalara uygun değişsin ve değiştirilsin” şeklinde bir bakış açısı geliştirilebilir. Bir başka bakış ise Tuna’nın sözünü ettiği insanların değiştiği fikrine dayanarak, bu değişim ilk bakış açısındaki gibi zorla değil de kendiliğinde değişene dek görmezden gelmeyi önermektedir. Tüm bu eleştirilere rağmen Tuna, Queer bakışın temelini oluşturduğuna inandığı bu aksiyomlardan beşincisinde ısrar etmektedir. Çünkü ona göre bu beşinci aksiyoma dayanılarak yöneltilen eleştiriler ve değişimi destekleyen bakışlar hep tek tarafı yontmak için kullanılmaktadır. Yani egemen düzene göre yontulması gereken sürekli norm dışı cinselliklerdir ve egemen düzene göre “norm”al cinsellikler bu değişimden muaftır. Bu algıyı evlilik kurumunda da görmekte olduğumuzu belirten Tuna, evlilik kurumunun; ömür boyu tek eşle

birlikteliği, heteroseksüel ilişkiyi ve bu “norm”al cinselliğin değişmeyeceğini varsayığını ifade etmektedir. Tuna’ya göre insanların değişebileceği konusunda ısrar etmedikçe cinsel çeşitliliği yok sayan ve yok eden sisteme karşı durmak mümkün değildir. Bireylere sınırları belli, değişmez cinsellikler atfedilen; herkesin yerini bilmesi, “hızadan çıkmaması” üzerine kurulu olan bu sistemi kökten sarsacak olan şey, işte bu aksiyomda ısrarla belirtilen cinselliğin akışkanlığı, hareketliliği ve değişebilirliğidir. Bunun için sistem, sonunda sabit ve değişmez olarak tanımlanan her cinselliği kabul etmeye eğilim göstermektedir. Tuna burada egemen sisteme, sistemin kendi silahıyla –“değişmezlik”, “norm”– karşı durmaktadır. Yani “insanların değişebileceği”, “cinsel çeşitlilik”, “hareketlilik” fikrini norm haline getirmeye çalışmaktadır. Önceki okumalarımızdan da hatırlayacağımız üzere queer, esas itibarıyla norm olana karşı durmaktadır.

SONUÇ

“Feminizm” kavramı, kadın ile erkek arasındaki eşit hakların mücadelesi anlamına gelen öğretinin adıdır. Başlangıçta bir “sivil toplum hareketi” olarak görünürlük kazanan feminizm, en genel anlamıyla kadın hakları savunusudur. Toplumda “Feminizm nedir?” sorusuna verilen cevaplardan, çoğu insanın feminizmin ne olduğunu tam anlamıyla bilmediğini ya da feminizm hakkında yanlış bilgiye sahip olduğunu görmekteyiz. Halk arasında yaygın olarak “erkek düşmanları” ve “sokakta soyunan kadınlar” sıfatlarıyla anılan feminist kadınlar –hele ki ilk dönem feministler– kadınların insan olarak sahip olması gereken zaruri haklarına kavuşmasında hatırı sayılır katkılar sunmuşlardır.

Kadınların durumunu iyileştirmeyi ve kadınların toplum içindeki rolünü genişletmeyi amaçlayan bir doktrin olarak söz edebileceğimiz feminizm ve feminist hareketler sayesinde kadın hakları hukuki bir zemine taşınmıştır. Feminist hareketler sayesinde kadınlar seçme-seçilme hakkına, mülk edinme hakkına, eşit işe eşit ücret alma hakkına, eğitim hakkına, kendi bedeni üzerinde söz hakkına –kürtaj hakkına– kavuşmuştur. Her ne kadar günümüzde eğitim hakkından mahrum edilen, çocuk yaşta gelin edilen kız çocuklarımız olsa da, töre ve namus cinayetlerine kurban giden kadınlarımız olsa da bu mağduriyetlerin önüne geçmeyi amaçlayan yazılı hukuk kurallarında bariz iyileştirmeler yapılmıştır. Sözelimi Türkiyeli kadınlara 1930’da ilk defa belediye başkanlığına, 1933’te muhtarlığa, 1934’te milletvekili seçilme hakkı yasal olarak verilmiştir.

Hak talep edilen konular ve bu hakkı talep eden kadın grupları incelendiğinde her kadın topluluğunun aynı hakları talep etmediğini görmekteyiz. Sözelimi proleter kadınlar ile burjuva kadınlar farklı konularda ezilmekte ve doğal olarak ezildikleri konularda mücadele veren hareketlere daha fazla yakınlık göstermekteydiler. Örneği biraz daha açacak olursak; proleter kadınlar fabrikalarda erkeklerle aynı ağır işleri yapmalarına hatta kimi zaman onlardan daha fazla çalışmalarına rağmen erkeklerin aldığı ücretin daha azını almaktaydılar. Burjuva kadınlar ise ekonomik anlamda bir

sıkıntı yaşamadıklarından fabrikaların ağır iş koşullarında çalışmak zorunda değillerdi. Dolayısıyla “eşit işe eşit ücret” sloganının onların lügatinde bir anlamı yoktu. Tıpkı Afrika ülkelerinde sünnet edilen kız çocuklarının yaşadığı sorunların, bu sorunu yaşamayan batılı feministlerin lügatında bir anlamı olmadığı gibi. Zaten birbirinden farklı sınıfa, farklı kültüre, farklı eğitim düzeyine, farklı ekonomik düzeye, farklı sosyal-siyasi haklara sahip olan kadınların aynı konularda mağduriyet yaşadıklarını düşünmek, feminist teoriyi anlama ve yorumlama noktasında bizi yanlış yollara sürükler.

Heterojen kadın topluluklarından oluşan feminist gruplar, yaşanan ezilme ve ikincilleştirilmenin türüne göre farklı feminist bakış açılarının oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Feminizmin geçirmiş olduğu evrimi incelerken vurgu yapılan temel sorunların türüne göre ve dönemsel olarak feminist yaklaşımları gruplandırmamız, oldukça uzun bir zamanı kapsayan –2 asır kadar– feminist teoriyi analiz etmemiz konusunda elzemdir. Feminist teorinin geçirmiş olduğu evrimi incelerken Klasik Feminist Yaklaşımlar olarak gruplandırdığımız feminizm türlerinin daha çok eşitlik, özgürlük, eşit işe eşit ücret, politik yaşama dâhil olma, mülkiyet hakkı gibi konularda ezilen ve haksızlığa uğrayan kadınların durumunu iyileştirme amacı güttüğünü görmekteyiz. Feminist topluluklar, mücadele verdikleri konularda başarıya ulaştıkça yeni ikincilleştirme ve ezilme konularını sorunsallaştırarak mevcut haksızlıkları ortadan kaldırmak ve kadınların insanca yaşamaları için mücadelelerine devam etmektedirler. Ancak bu defa ilk mücadele alanlarından daha az hayati olarak değerlendirebileceğimiz “kişinin kendi bedeni üzerinde söz hakkına sahip olma” konuları gündem maddelerini oluşturmaktaydı. Aslında ilk etapta, önceliğin “kişinin kendi bedeni üzerinde söz hakkına” verilmesi gerektiği düşünülebilir. ‘Kendine bile hükmedemeyen kadın neden yönetimde söz hakkı elde etmeye öncelik versin ki?’ denilebilir. Ancak tüm toplumsal olaylarda olduğu gibi bu konuda da büyük resme bakmak gerekmektedir: Yaşadığı toplumda daha varlığı bile kabul edilmeyen, kocasına-babasına yani erkeğe göre belirlenip tanımlanan, birey olarak yok sayılan kadın, öncelikler “var olduğunu” ispatlama konusunda mücadele vererek, “birey olarak ben de varım” demelidir. Bu bağlamda daha az hayati olan “beden üzerinde

söz hakkı” konularını sorunsallaştıran feminizm türlerinin, Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar olarak isimlendirilmesi isabet olacaktır.Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar kapsamına giren feminizm türleri, klasik feminist hareketlerin üzerinde idrettikleri eşitlik ve bireycilik konularına ilaveten toplumsal cinsiyet rolleri, cinsellik, bedeni işbölümü, çoğulculuk gibi konulara eğilmişlerdir. Klasik Feminist Yaklaşımların kadının ötekileştirilmesine karşı duruşundan farklı olarak Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar “kadının ötekiliğinin” olumlu yanına vurgu yapmışlardır. Tüm mücadelesinin merkezine yalnızca ‘kadın’ı yerleştirmesi noktasında da eleştirilere maruz kalmışlardır.

Cinsiyet farklılığını kadın cinsi ve erkek cinsi ile sınırlayıp ataerkili düzenin kırıntılarıyla yoğrulmuş toplumun kadın cinsi üzerindeki tahakkümünü, kadının ikincilleştirilmesini eleştiren feminizm, cinsiyeti kadın-erkek şeklinde iki le sınırlaması noktasında heteronormativiteye destek verip heteronormativiteyi güçlendirip, meşrulaştırdığı gerekçesiyle Judith Butler tarafından eleştirilmiştir. Feminizme büyük katkılar sunan Butler’ın feminizm eleştirisinde ve ihtiyaçlar doğrultusunda form değiştiren feminizmin geçirmiş olduğu evrimsel süreçte yepyeni bir alanla ve/veya kuramla karşılaşmaktayız: Queer Kuram. Bir grubu, ırkı, sınıfı vs. yüceltmek adına bir başka grubu, sınıfı, ikincilleştiren yaklaşımlara karşı olan Queer Kuramın “çoğulculuğa yaptığı vurgunun benzerini Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlardan olan postmodern feminizmde görmekteyiz. Yani Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlarda, eski dönemlerdeki gibi, kadının konumuna dair yapılan ataerkil, ırk ve sınıf temelli yorumlar “özcü” bulunmaktadır. Bunun yerine farklılıkları temele alan ve farklılıkları kutsayan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bireyler ve gruplar arasındaki farklılıkların tanınması konusuna vurgu yapan feminizmin bu yeni konsepti “ötekiliğin” olumlu yanının altını çizerek, ötekiliğin çoğulculuğu, çeşitliliği, farklılığı ve açıklığı simgelediğini salık vermektedir. Kadın sorunlarının genelleştirilmesi demek, kadınların çeşitliliğini ve farklılığını yadsımak demektir. Queer Kuram ise bu ötekilik algısının sadece kadın cinsiyle sınırlandırılmaması; her cinse yayılmasını salık vermektedir.

Dönemin ihtiyaçları doğrultusunda form değiştiren feminizm savunuları, kendi çalışmalarının da merkezinde yer alan “Toplumsal Cinsiyet” kavramını, tartışmalarının temelini yerleştiren Queer Kuramı beslemiştir. Queer Kuram ise, eleştirisinden doğduğu feminizmi de aşarak çok daha geniş kapsamlı bir perspektife sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Biz burada Queer Kuramın Feminist teoriden doğduğunu iddia etmiyoruz tabii. Tıpkı postmodernliğin modernizmden doğmadığı gibi Queer Kuram da feminist teoriden doğmamıştır. Ancak ikisi arasındaki ilişki inkâr edilemez. Tıpkı postmodernizm ve modernizm arasındaki ilişkinin inkâr edilemeyeceği gibi. Buna benzer ilişki Queer ve feminizm arasında da vardır. Queer’in felsefi altyapısında yer alan “ötekileştirmeye karşı duruş” feministlerin de başat sloganlarından. Kadının ikincilleştirilmesini, kadının üzerindeki tahakkümü ve ötekileştirmeyi eleştiren feminizmin bu mücadele alanı Queer Kuramın teorik altyapısında da mevcuttur. Özel olarak kadın için değil de tüm ötekileştirilenler için mücadele etmektedir. Bu, ötekileştirilen bir kadın ise tabii ki onun için de mücadele edilmelidir. Bugün queer, feministlerin sorunlarını ön plana çıkaran pankartlar açıp, alanlarda bu sorunları sloganlaştırmaya da felsefi altyapısında, feministlerin uğruna mücadele ettiği kadının ezilmişliğine feministler gibi karşı durmaktadır. Dolayısıyla Queer Kuram, alanlarda yapılan bir destekleme şeklinde değil; ama teorik felsefi temelleriyle feministlerin de dertlerine deva olmaktadır. Tüm bu gelişmeler, artık Feminist Hareket diye bir olgunun kalmadığı anlamına gelmemektedir. Feminist Hareketler günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Ancak kendisine yöneltilen eleştirilerle akademik sahaya yepyeni bir araştırma alanı kazandırmıştır. Bu çalışma, queerin ülkemiz bazında neden değerlendirilmediği konusunda eleştirilebilir; ancak araştırma konumuzu daha fazla dağıtmamak ve çalışma amacımızdan sapmamak adına Queer Kuramın Türkiye’deki yansımalarına değinilmemiştir. Queer’in Türkiye açısından ele alınan boyutu başka bir çalışma konusunda ele alınabilir. Bu tezin Queer Kuram hakkında yapılacak kapsamlı araştırmalara katkı sunmasını umut etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Cihan (2005). *Bacı'dan Bayan'a İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi* (3.Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aktaş, Cihan (2011). *İktidar Parantezi Kadın, Dil, Kimlik*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Alptekin, Duygu (2006). *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü,Konya, Türkiye.
- AÖF (2011).*Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınlar.
- Ataman, Muhittin (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, Cilt.1, Sayı. 1, s.: 1-41, Nisan.
- Berktaş, Fatmagül (2009). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (3. Baskı). İstanbul: MetisYayınları.
- Bolay, Süleyman H. (2009). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, "Kadın Hakları"* (10.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Butler, Judith (2013). "Kritik Queer". *Queer Tahayyül*. Derleyen: Sibel Yardımcı veÖzlemGüçlü. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Colebrook, Claire (2011). "Queer Kuramın Olasılığı Üzerine".Çeviren: Deniz Koç. *Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*.Cogito sayı 65-66. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çakırlar, Cüneyt ve Delice, Serkan (2012). "Giriş: Yerel ile Küresel Arasında Türkiye'de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık".*Cinsellik Muamması Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar veSerkan Delice, İstanbul: Metis Yayınları.
- De Beauvoir, Simone (1993). *Kadın "İkinci Cins"* (7. Baskı). Çeviren: Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Delmar, Rosalind (1998). " Engels'in 'Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'ne Yeniden Bakış".*Kadın ve Eşitlik* (3. Baskı). Çeviren: Fatmagül Berktaş. Derleyen: Juliet Mitchel ve Ann Oakley. İstanbul: Pencere Yayınları.

- Direk, Zeynep (2012). “Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı”. *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice, İstanbul: Metis Yayınları.
- Direk, Zeynep (2009). “Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi”. *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar* (2.Baskı). Derleyen: Zeynep Direk, Cogito-156. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Donovan, Josephine (2009). *Feminist Teori*. Çevirenler: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durudoğan, Hülya (2011). “Judith Butler ve Queer Etiği”. Çeviren: Erkal Ünal. *Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*. Cogito sayı 65-66. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erdem, Tuna (2012). “Hızadan Çıkmaya, Yoldan Sapmaya ve Çıkıntı Olmaya Dair: Kimlik Değil, Cinsellik! Tektip Cinsellik Değil, Cinsel Çeşitlilik!”. *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice, İstanbul: Metis Yayınları.
- Eşsiz, Veysel (2012). “Devletin Eli, Beli, Sopası: Anlatılmamış Sürgünden ‘Kabahatlere’ Türkiye’deki Trans Bedenin Denetimi”. *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice, İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, Anthony (2008). *Sosyoloji*. Yayına Hazırlayan: Cemal Gürsel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2008). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme* (9. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2008a). *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine* (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güç, Ayşe (2008). İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları. *Uludağ Üniversite İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, S.: 649-673.
- Gürhan, Nazife (2011). Toplumsal Cinsiyet ve “İslami Feminist” Söylem. *Dipnot Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 7/2011, s.: 175-188, Ekim Kasım-Aralık.
- Güriz, Adnan (2011). *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk* (2. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Halperin, David M. (2013). “Cinselliğin Bir Tarihi Var Mıdır?”. *Queer Tahayyül*. Derleyen: Sibel Yardımcı ve Özlem Güçlü, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, David (2010). *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri* (5.Baskı). Çeviren: Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Cinsel_y%C3%B6nelim
- Irigaray, Luce (2006). *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru*. Çevirenler: Nilgün Tütal ve Sabri Büyükdüvenci. Ankara: İmge Kitabevi.
- İnce, Güler Yüksel (2011). Feminizm ve Sanat. *Dipnot Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 7/2011, s.: 175-188, Ekim-Kasım-Aralık.
- İngün, Özlem (2005). *Feminizm ve İslam İlişkisi: “İslami Feminizm”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, Türkiye.
- İşler, Ruhan (2004). *İktisatta Feminizm ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, Türkiye.
- Kara, Zülküf (2012). *Küresel Cinsiyet Yapılanmasından Postmodern Feminizme*. Turgut Özal Uluslararası Ekonomik ve Siyaset Kongresi II: Küresel Değişim ve Demokratikleşme Bildiriler Kitabı, Turgut Özal Uluslararası Ekonomik ve Siyaset Kongresi II: Küresel Değişim ve Demokratikleşme, 19-20 Nisan 2012, Malatya, s.: 1377-1390.
- Koç, Handan (2012). *Muhafazakârlığa Karşı Feminizm*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Kumar, Krishan (2010). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (3. Baskı). Çeviren: Mehmet Küçük. Ankara: Dostkitabevi Yayınları.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çeviren: Osman Akınbay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (2012). *Komünist Manifesto*. Yayına Hazırlayan: Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Merçil, İpek (2009). “İslam ve Feminizm” *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar* (2. Baskı). Derleyen: Zeynep Direk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Mitchel, Juliet (1998). “Kadın ve Eşitlik”. *Kadın ve Eşitlik* (3. Baskı). Çeviren: Fatmagül Berktaş. Derleyen: Juliet Mitchel ve Ann Oakley. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Mitchel, Juliet ve Oakley, Ann (1998). “Giriş”. *Kadın ve Eşitlik* (3. Baskı). Çeviren: Fatmagül Berktaş. Derleyen: Juliet Mitchel ve Ann Oakley. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Notz, Gisela (2012). *Feminizm*. Çeviren: Sinem Derya Çetinkaya. Ankara: PhoenixYayınevi.
- Partog, Erdal (2012). “Queer Teorisi Bağlamında Türkiye LGBTT Mücadelesinin Siyasi Çizgisi”. *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice. İstanbul: Metis Yayınları.
- Taş, Birkan (2012). “Adam Gibi Adam Ol(ama)mak: Ayı Hareketi ve Maskülenlik Üzerine”. *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tekin, Mustafa (2011). “Feminizmin Kadın Algısında Beden İmgesi ve Din”. *Beden Sosyolojisi*. Editör: Kadir Canatan. İstanbul: Açılım Kitap.
- Tohidi, Nayereh (2004). “İslami Feminizm” Tehlikeler ve Ümit Vaad Eden Unsurlar. Çeviren: İhsan Toker, *AÜİFD XLV*, sayı:11,s.: 279-289.
- Üzel, Esra (2006). *Feminizm ve Doğa Ekseninde Ekofeminizm*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Yardımcı, Sibel (2012). “Sakatlık Çalışmalarında Queer Ufku: Türkiye’de Bu Etkileşimin Zorluğu ve Olası İmkânları Üzerine”. *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice. İstanbul: Metis Yayınları.
- Walters, Margaret (2009). *Feminizm*. Çeviren: Hakan Gür. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Warner, Michael (2013). “Queer Gezegen Korkusu: Queer Politika ve Toplumsal Teori’ye “Giriş””. *Queer Tahayyül*. Derleyen: Sibel Yardımcı ve Özlem Güçlü. İstanbul: SelYayıncılık.
- Wollstonecraft, Mary (2012). *Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi*. (2. Baskı). Çeviren: Deniz Hakyemez. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: Nedret İLTER

Doğum Yeri: Diyarbakır

Doğum Yılı: 1987

Eğitim Bilgileri:

Lise: 2002-2005, Melik Ahmet Lisesi

Lisans: 2006-2010, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

İletişim:

e-posta: nedret_ilter@hotmail.com